

Militärt stöd till samhället

Arvid Samuelsson

**Department of Fire Safety Engineering
Lund University, Sweden**

**Brandteknik
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet**

Report 5177, Lund 2005

Militärt stöd till samhället

Arvid Samuelsson

Lund 2005

Militärt stöd till samhället

Arvid Samuelsson

Report 5177

ISSN: 1402-3504

ISRN: LUTVDG/TVBB--5177--SE

Number of pages: 81

Keywords

Swedish Armed Forces, Crisis Management, Civil Protection Legislation (2003:778), Act on Extraordinary Events during Peacetime in Municipalities and County Councils (2002:833).

Sökord

Försvarsmakten, krishantering, lag (2003:778) om skydd mot olyckor, lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting.

Abstract

This report covers a description of the military support attainable to society and made available by the Swedish Armed Forces, in the event of a crisis. The main focal point is the needs of the rescue services.

© Copyright: Brandteknik, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, Lund 2005.

Brandteknik
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet
Box 118
221 00 Lund

brand@brand.lth.se
<http://www.brand.lth.se>

Telefon: 046 - 222 73 60
Telefax: 046 - 222 46 12

Department of Fire Safety Engineering
Lund University
P.O. Box 118
SE-221 00 Lund
Sweden

brand@brand.lth.se
<http://www.brand.lth.se/english>

Telephone: +46 46 222 73 60
Fax: +46 46 222 46 12

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till följande personer för deras delaktighet i arbetet med rapporten:

- Brandingenjör och teknologie doktor Stefan Särdaqvist vid Räddningsverket Revinge. Stefan har handlett arbetet och bidragit med värdefulla synpunkter.
- Universitetsadjunkt Berit Andersson vid Brandteknik, LTH. Berit har varit biträdande handledare.
- Major Stefan Angelborn vid Södra Militärdistriktet för sitt ambitiösa arbete med att delge information kring egen organisation.
- Major Lars Björk vid Hallandsgruppen för en informativ redogörelse för hur militärt stöd till samhället bör organiseras.

Jag, som författare, svarar för innehållet i rapporten

Köpenhamn, november 2005.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Lars Björk', written in a cursive style.

Sammanfattning

Rapporten omfattar en redogörelse för det militära stöd till samhället som Försvarmakten kan bidra med i händelse av en kris. Den huvudsakliga inriktningen är på räddningstjänstens behov.

Målsättningen med rapporten är att ge läsare inom både räddningstjänsten och Försvarmakten en förståelse för varandras organisation och uppgifter. Syftet med rapporten är att en ökad insikt kan bidra till att arbetet med planering och genomförande av militärt stöd aktualiseras och utgör ett underlag för fortsatt diskussion.

Det som har legat till grund för rapporten är den författningsmässiga regleringen inom området, krishanteringsfrågan i ett politiskt perspektiv samt Försvarmaktens förmåga till stöd. Förmågan är värderad dels genom en genomgång av gällande planer och order, dels genom utvärderingar av genomförda insatser.

I ett antal propositioner från Regeringen beskrivs det system för nationell krishantering som Sverige har idag. Systemet baseras på tre principer, principerna om *ansvar*, *likhet* och *närhet*. På lokal nivå återfinns ansvaret för krishantering först och främst hos kommun och landsting. Länsstyrelsen ansvarar för regional nivå och det yttersta, nationella ansvaret, vilar på Regeringen.

Räddningstjänst regleras enligt lagen om skydd mot olyckor med tillhörande förordning. Ansvaret för att utöva räddningstjänst delas mellan kommun och stat. Kommunerna avgör själva hur de ska organisera räddningstjänsten för att bereda ett tillfredsställande skydd mot olyckor. Statlig räddningstjänst utövas inom sju specifika uppgiftsområden som inte omfattas av det kommunala ansvaret.

Militär verksamhet utövas av Försvarmakten (FM), en förvaltningsmyndighet under Förvarsdepartementet. Försvarmaktens huvudmål är förmågan att genomföra väpnad strid. Dock skall Försvarmaktens resurser även kunna bidra till samhället förmåga att hantera allvarliga händelser och svåra påfrestningar i fredstid. FM delas in i *grundorganisation* och *insatsorganisation*, där i första hand grundorganisationens resurser skall nyttjas vid stöd till samhället. FM personalförsörjs dels genom anställd personal, militär och civil, dels genom

värnpliktig personal. Från och med 2005 har FM möjlighet att, efter genomförd värnplikt, kontraktera den personal som har beredskap för internationell tjänst. Hemvärnet, med en bemanning på 30 000 år 2008, är en del av Försvarsmakten. Dessutom finns en rad frivilliga försvarsorganisationer inom totalförsvaret med totalt över 700 000 medlemmar.

I dagsläget leds militärt stöd till samhället primärt av tre militärdistriktsstaber (MD-stab) med tillhörande MD-grupper. Staberna stöds centralt av *högkvarteret* genom *operativa enheten*, OPE. Regeringen har föreslagit om att lägga ner MD-organisationen och därmed avveckla den territoriella ledningen, så som den ser ut i dag. FM har inkommit med ett förslag om att låta samverkan på regional nivå genomföras av fyra *säkerhets- och samverkanssektioner*. Ansvar för insatsledning vid stöd till samhället kommer då att delas med den lokale förbandschefen och OPE, främst beroende på insatsens omfattning och komplexitet. Riksdagen har i skrivande stund inte fattat beslut i frågan.

Försvarsmakten lämnar varje år stöd i samband med räddningstjänst och större, extraordinära händelser i samhället. Bland annat ges stöd till polisen i samband med efterforskning av försvunna personer och omhändertagande av ammunition. Dessutom ges ett mer omfattande stöd vid de kriser som tidvis uppstår i vårt samhälle. Rapporten redogör för tre sådana händelser:

- Stormen Gudrun, januari 2005
- Höga vattenflöden i Småland, juli 2004
- Oljesanering i sydvästra Skåne, juni 2003.

Nyordningen inom Försvarsmaktens organisation kan medföra att samverkan begränsas, främst på lokal nivå. Både lokala förbandschefer och ansvariga inom räddningstjänsten behöver ta förnyade initiativ om det militära stödet fortsatt ska vara tillgängligt.

Försvarsmakten är, trots sin minskade organisation och delvis förändrande uppgifter, en viktig resurs i samhället. Det stöd som Försvarsmakten erbjuder i form av personal och materiel är svår att uppbringa på annat håll. Dessutom finns det i organisationen ett uttalat ledarskap och en tydlig rollfördelning.

Summary

This report covers a description of the military support attainable to society and made available by the Swedish Armed Forces, in the event of a crisis. The main focal point is the needs of the rescue services.

The objective of the report is to give readers within the rescue services, as well as Swedish Armed Forces, an understanding of each others organizations and tasks. The purpose of the report is that an increased insight can contribute to bringing the creation and implement of a plan to the fore and to serve as a platform for further discussions.

The basis of the report is the statutory regulation of the domain, emergency management from a political point of view and the capability for support from the Swedish Armed Forces. The capability is valued from valid plans and orders, as well as through evaluations of missions carried out.

A series of government bills describe the Swedish emergency management system as of today. The system is based on three principles, the principle of *responsibility*, *parity* and *proximity*. At local level the responsibility for emergency management is first and foremost a matter for the municipalities and the county council. The county administrative board carries the responsibility at regional level and ultimately the government is responsible at national level.

Rescue service is regulated by the Civil Protection Act with adherent decree. The rescue service is a shared obligation between the municipality and the state. The municipality decides for themselves how to organize the rescue services in order to achieve a satisfying civil protection. The state takes responsibility for seven specific areas of duties, not covered by the municipal responsibility.

Military activity is exerted by the Swedish Armed Forces, an administrative agency under the Ministry of Defence. The main task for the Swedish Armed Forces is the capability to carry out armed combat. However the resources within the organisation shall also contribute to societys capability to manage severe events and great peacetime difficulties. The Swedish Armed Forces consist of a *basic organisation* and a *task organisation*, where primary the

resources from the basic organisation should be used to support the society. The Swedish Armed Forces is manned part by employed staff, military and civilian, part by conscripts. As of 2005 the Swedish Armed Forces have the possibility to, at the end of their training, contract conscripts in order to provide personnel to units with international tasks. The Home Guard, manning 30 000 in year 2008, is a part of the Swedish Armed Forces. There is also a number of volunteer defence organisations with some fully 700 000 members.

At the moment military support to society is primary being led by the three military district commands with adherent military district groups. The commands get central support from the headquarters through the joint forces command. The government have suggested decommissioning the military district organisation and thereby winding up the territorial command, as its known today. The Swedish Armed Forces have submitted a proposal to let the regional co-operation be administrated by four *Security and Co-operation Sections*. The responsibility for commanding military support to society will then be shared between the local unit commander and the joint forces command, mainly dependent on the extent and complexity of the task. The parliament has not yet decided upon the proposal.

The Swedish Armed Forces contributes every year with support, both to rescue services as well to extraordinary events. Among others the support is given to the police in the search of missing persons and explosive ordnance disposal. Support is also given at events of greater extent, as severe crises in society. The report covers three such events:

- The storm Gudrun, January 2005.
- High water flows in Småland, July 2004.
- Clearing of oil in southwest Skåne, June 2003.

The reorganisation in the Swedish Armed Forces can lead to a decrease in co-operation, mainly at local level. Both the local unit commander, as well as responsible personnel at the rescue services, must take renewed initiatives in order for the co-operation to continue. The Swedish Armed Forces are, despite its shrinking organisation and partly changed tasks, an important resource in society. The support made available by Swedish Armed Forces in form of personnel and equipment is difficult to attain elsewhere. There is also a declared leadership and obvious declaration of roles within the organisation.

1. Inledning	13
Bakgrund	13
Mål och syfte	13
Metod	13
Avgränsningar	14
2. Gällande rätt	15
3. Samhällets krishantering	23
Vad är en kris?	23
Krihantering	23
4. Räddningstjänst	27
Kommunal räddningstjänst	27
Statlig räddningstjänst	30
5. Totalförsvarets uppgifter och organisation	37
Militärt försvar	37
Civilt försvar	42
Frivilliga försvarsorganisationer	42
6. Militära resurser för stöd till samhället	45
Framställan om stöd	45
Ledning	46
Personal och materiel	46
Ekonomisk ersättning	47
Kommande förändringar	47
7. Övriga resurser för krishantering	49
Kommunala resurser	49
Landsting	50
Krisberedskapsmyndigheten	50
Statens räddningsverk	52
Svenska Kraftnät	52
SOS Alarm	53
Frivilligorganisationer och trossamfund	53
8. Genomförda insatser	55
Stormen Gudrun, januari 2005	55
Höga vattenflöden i Småland, juli 2004	57
Oljesanering i sydöstra Skåne, juni 2003	58
9. Exempel på förberedande åtgärder	61
10. Militärt stöd i andra länder	63
Danmark	64
Norge	64
Finland	65
Nederländerna	65
Tyskland	66
11. Slutsats och diskussion	67
Källförteckning	71
Litteratur	71
Lagar och förordningar	74
Internet	74
Index över förkortningar	75
Bilaga 1: Frivilliga försvarsorganisationer	77
Bilaga 2: Samverkansansvariga myndigheter enligt förordning 2002:472	79
Bilaga 3: Försvarsmaktens enheter 2006	81

1. Inledning

Bakgrund

Försvarsmakten och det övriga försvaret är inne i en omfattande förändringsprocess. Säkerhetspolitiken anpassas till det rådande omvärldsläget. Förändringen innebär att det militära försvaret krymper i omfång och att det får, delvis, förändrade uppgifter.

Samtidigt utgör det militära försvaret en resurs för hanteringen av fredstida kriser. Försvarsmakten deltar årligen i ett antal räddningstjänstinsatser som ett komplement till samhällets ordinarie resurser.

Mål och syfte

Rapportens målsättning är att ge en bilateral redogörelse av hur militärt stöd i samband med räddningstjänst och kriser kan organiseras. Tanken är att en läsare inom till exempel räddningstjänsten, med begränsad erfarenhet av försvaret, skall få en insikt i den militära organisationen och dess arbetssätt. På motsvarande sätt skall en läsare inom försvaret få en förståelse för den egna organisationens skyldigheter avseende stöd till samhället samt få en inblick i vilka sammanhang en insats kan tänkas genomföras.

Syftet med rapporten är att en ökad insikt hos personalen inom respektive organisation kan bidra till att arbetet med planering och genomförande av militärt stöd aktualiseras och utgör ett underlag för fortsatt diskussion.

Metod

Rapporten baseras på litteraturstudier utifrån problematiseringen. Inledningsvis studerades gällande rätt avseende räddningstjänst och totalförsvarets uppgifter. Därefter undersöktes det militära försvarets roll i den fredstida krishanteringen genom studier av propositioner, offentliga utredningar och myndighetsrapporter inom området. Slutligen värderades det militära försvarets förmåga inom aktuellt område genom studier av gällande planer och order i kombination av utvärderingar av genomförda insatser. Rapporten utgör en beskrivning av det militära försvarets förmåga att bidra med stöd till samhället i samband med räddningstjänst och större kriser i samhället.

Avgränsningar

Rapporten omfattar det militära försvarets förmåga att bidra med stöd till samhället i samband med räddningstjänstinsatser. Fokus ligger på det militära försvarets insatser under fredstid. Ingen särskild hänsyn är tagen till åtgärder vid höjd beredskap. Förutom stöd vid räddningstjänst enligt lag (2003:778) om skydd mot olyckor berörs till del insats med stöd av förordning (2002:375) om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet. Därvid omfattas inte stöd till andra organisationer än de som i övrigt ansvarar för räddningstjänst. Rapporten omfattar inte Försvarsmaktens eventuella stöd till polisen i andra frågor än de som berör räddningstjänst. Rapporten omfattar inte Försvarsmaktens internationella verksamhet.

Vid urval på regional nivå har, inom Försvarsmaktens organisation, det södra militärdistriktet nyttjats som referensorganisation

Rapporten omfattar det regelverk och den organisation som var gällande under 2005.

2. Gällande rätt

Försvarsmaktens, och övriga totalförsvarets, verksamhet är författningsmässigt reglerad. Motsvarande reglering finns även avseende räddningstjänst. Nedan följer en redogörelse kring de lagar och förordningar som främst reglerar skyldigheter kring begreppet räddningstjänst och Försvarsmaktens stöd till samhället.

Lag (2003:778) och Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor

*Lagen om skydd mot olyckor*¹ (LSO) med tillhörande förordning² trädde i kraft den 1 januari 2004. De ersatte därmed den tidigare räddningstjänstlagen (1986:1102) med tillhörande räddningstjänstförordningen (1986:1107).

LSO reglerar skyldigheter för enskilda och myndigheter vid olyckor eller vid situationer som kan leda till olycka. Bestämmelserna i lagen syftar till att nationellt ge människor (liv och hälsa), egendom samt miljö ett tillfredsställande och likvärdigt skydd mot olyckor. Vid värdering av likvärdigheten i skyddet skall hänsyn tas till lokala förhållanden.

I lagen läggs tonvikt på tre tidsaspekter av olyckor. Förloppet indelas i före, under och efter olyckan. Målen med det förebyggande och efterföljande arbetet regleras med hänsyn till om ansvaret ligger hos den enskilde, kommunen eller statlig myndighet.

För att hindra och förmildra konsekvenserna av en olycka bedrivs räddningstjänst. Lagen reglerar begreppet räddningstjänst som ”de räddningsinsatser som staten eller kommunerna skall ansvara för vid olyckor eller överhängande fara för olyckor” (1 kap. 2 §). I stor utsträckning bedrivs räddningstjänsten i kommunal regi, i övriga fall utövas statlig räddningstjänst.

¹ *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor*. Stockholm: SFS.

² *Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor*. Stockholm: SFS.

Följande kategorier av räddningstjänst ingår i statens skyldigheter:

- Fjällräddningstjänst Polismyndigheterna i Dalarna, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbotten.
- Flygräddningstjänst Luftfartsstyrelsen
- Sjöräddningstjänst Sjöfartsverket
- Efterforskning av försvunna personer i andra fall Polismyndigheterna
- Miljöräddningstjänst till sjöss Kustbevakningen
- Räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen och sanering Länsstyrelsen

Se kapitel 4 hur myndigheterna avser lösa sitt ansvar.

LSO föreskriver att varje kommun skall ha en räddningschef. Denne är ytterst ansvarig för räddningstjänsten och dessutom räddningsledare. Dock kan chefen delegera ledarrollen till annan med rätt behörighet. Vid statlig räddningstjänst är det ansvarig myndighet som utser räddningsledare. Vid större olyckshändelser, som omfattar flera kommuner, har länsstyrelsen rätt att överta ansvaret för räddningstjänsten.

I lagen definieras tjänsteplikten i 6 kap. 1 § genom att ”när det behövs, är var och en som under kalenderåret fyller lägst arton och högst sextiofem år skyldig att medverka i räddningstjänst, i den mån hans eller hennes kunskaper, hälsa och kroppskrafter tillåter det”. Räddningsledaren beslutar om och i vilken omfattning tjänsteplikten skall utövas.

Lagen ger även stöd för ingrepp i annans rätt. Om fara för liv, hälsa eller egendom eller skada i miljön inte kan avvärjas på annat sätt får räddningsledaren fatta beslut om ingrepp i annans rätt. Räddningspersonalen får därmed bereda sig tillträde till annans fastighet. De har dessutom rätt att spärra av och utrymma områden samt att, i skälig omfattning, använda, föra bort eller förstöra egendom.

I 6 kap. 7 § av LSO tydliggörs statliga myndigheters ansvar att stödja räddningsinsatser. ”En statlig myndighet ... är skyldig att med personal och egendom delta i en räddningsinsats på anmodan av räddningsledaren --- . En sådan skyldighet föreligger dock endast om

myndigheten ... har lämpliga resurser och ett deltagande inte allvarligt hindrar dess vanliga verksamhet”.

Lagen berör även räddningstjänst under höjd beredskap, men åtgärderna berörs ej i denna rapport.

Förordning (2000:555) med instruktion för Försvarmakten

Förordningen³ kungör att ”grunden för Försvarmaktens verksamhet skall vara förmågan till väpnad strid” (1 §). Vidare ges Försvarmakten i uppgift att ”... försvara Sverige mot väpnat angrepp ...”, ”... hävda Sveriges territoriella integritet” samt att ”... bidra till fred och säkerhet i omvärlden ...”. Försvarmaktens fjärde huvuduppgift är att ”... bidra till att stärka det svenska samhället vid svåra påfrestningar i fred genom att kunna samverka med andra myndigheter och kunna ställa resurser till förfogande” (2 §).

Regeringen beslutar om vilken operativ förmåga och insatsorganisation, samt vilka kompetenser Försvarmakten skall ha.

I 20 § ges ansvaret för den territoriella verksamheten inom Försvarmakten till militärdistriktet. De skall genom samverkan med länsstyrelser, kommuner, landsting och andra samhällsorgan åstadkomma ”... dels enenhetlig inriktning och ledning av totalförsvarets olika delar, dels en samordnad användning av militära och civila resurser”. Militärdistriktet skall stödja och utbilda hemvärn och frivilliga försvarsorganisationer.

Förordning (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet

*Förordningen om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet*⁴ trädde i kraft den 1 juli 2002 och ersatte därmed den tidigare förordningen (1986:1111) om militär medverkan i civil verksamhet. Till grund för förordningen låg slutsatserna i SOU 2001:98 Stöd från Försvarmakten.⁵ I enlighet med förordningen har Försvarmaktens föreskrifter om Försvarmakten stöd till civil verksamhet (FFS 2002:7) givits ut.⁶

³ *Förordning (2000:555) med instruktion för Försvarmakten*. Stockholm: SFS.

⁴ *Förordning (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet*. Stockholm: SFS

⁵ *Stöd från Försvarmakten*. Stockholm: Statens offentliga utredningar, SOU 2001:98, 2001.

⁶ *Försvarmaktens föreskrifter (FFS 2002:7) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet*. Stockholm: Försvarmaktens Författningssamling.

I huvudsak regleras Försvarmaktens stöd till statliga myndigheter, kommuner, landsting och enskilda vid insatser som inte utgörs av räddningstjänst.

Försvarmakten får lämna stöd endast om lämpliga resurser finns och stödet inte allvarligt hindrar den ordinarie verksamheten eller Försvarmaktens medverkan i enlighet med LSO. Stöd till enskilda får lämnas om verksamheten är av samhällsintresse eller kan genomföras som ett led i utbildning som bedrivs. Vid begäran av flygtransport för skadade och sjuka i livshotande situationer skall helikoptertransport genomföras.

I förordningen ges förhållningsregler avseende Försvarmaktens personal. Stöd får inte lämnas till situationer som kan ”medföra en inte obetydlig risk för att personalen kan komma att skadas” (11 §). Försvarmaktens personal får inte användas till uppgifter där det ”finns risk för att den kan komma att bruka tvång eller våld mot enskilda” (7 §). Dessutom åligger det Försvarmakten att tillse att personalen har lämplig utbildning och kunskap för uppgiften. De enheter som lämnar stöd skall stå under befäl av en militär chef, i föreskrift förtydligat med lägst löjtnants tjänstegrad. För totalförsvarspliktig personal gäller särskilda bestämmelser i lag (1994:1809) om totalförsvarsplikt. Lagen beskrivs nedan.

Begäran av stöd skall lämnas i skriftlig form och ställas till högkvarteret eller operativa insatsledningen. Förordningen medger även för Försvarmakten att delta i övningar för att förbereda stöd till civil verksamhet.

Försvarmakten skall tillse att få full kostnadstäckning för utgifter som uppstått till följd av stöd enligt förordningen. Full kostnadstäckning definieras som ”... de intäkter avgifterna genererar på några års sikt skall täcka alla med verksamheten direkt och indirekt förenade kostnader”.⁷

Lag (1994:1809) om totalförsvarsplikt

*Lagen om totalförsvarsplikt*⁸ reglerar medborgarnas rätt- och skyldigheter avseende hur landets försvar skall bedrivas. 1 § förtydligar att ”totalförsvaret är en angelägenhet för hela befolkningen”. För att trygga personalförsörjning finns totalförsvarsplikt för varje svensk medborgare mellan 16 och 70 år. Totalförsvarsplikten gäller således både män och kvinnor.

⁷ Stöd från Försvarmakten, s. 164.

⁸ Lag (1994:1809) om totalförsvarsplikt. Stockholm: SFS.

Tjänstgöring enligt totalförsvarsplikten görs som värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt. Värnplikten fullgörs hos Försvarsmakten och innefattar grundutbildning och tjänstgöring i insatsorganisationen. Värnplikten omfattar män som är svenska medborgare mellan 19 och 47 års ålder. Kvinnor som avser att genomföra värnplikt kan enligt *lagen om möjligheten för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning*⁹ ges möjlighet att tjänstgöra. Civilplikt fullgörs inom totalförsvaret men personalen skall inte lösa stridande uppgifter, annat än ordnings- och bevakningsuppgifter.

I 5 kap 3 § klargörs att ”grundutbildningen skall ge de kunskaper och färdigheter som krigsuppgiften kräver”.

Förordning (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet

Frivillig försvarsverksamhet är, enligt förordningen¹⁰, verksamhet som ”främjar totalförsvaret och ... omfattar rekrytering och utbildning av frivilliga för uppgifter inom totalförsvaret” (1 §). Avtalspersonal är den person som ingått ett skriftligt avtal om att frivilligt ingå i totalförsvaret.

Krisberedskapsmyndigheten och Försvarsmakten fördelar organisationsstöd till de frivilliga försvarsorganisationerna. Se *Bilaga 1* för en förteckning över de frivilliga försvarsorganisationerna.

Hemvärnsförordning (1997:146)

Förordningen¹¹ reglerar hemvärnets uppgifter och förhållningsregler för dess personal. Hemvärdet har till uppgift att skydda totalförsvarsanläggningar och är en del av Försvarsmakten. Deltagande i hemvärdet är frivilligt.

⁹ *Lag (1994:1810) om möjligheten för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning*. Stockholm: SFS.

¹⁰ *Förordning (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet*. Stockholm: SFS.

¹¹ *Hemvärnsförordning (1997:146)*. Stockholm: SFS.

Förordning (1994:523) och (1997:147) om förmåner till frivilliga och hemvärnsmän

Förordningarna reglerar ersättning vid tjänstgöring inom frivilligförsvaret¹² samt hemvärdnet¹³. I 2 a § i båda förordningarna framgår det att då personal med avtal för tjänstgöring i hemvärdnet deltar i räddningstjänst har de rätt till ersättning motsvarande ersättningen till deltidsbrandmän. Dessutom anger 10 § i 1994:523 att ”en frivillig får under tjänstgöring fri inkvartering och fri förplägnad”. Fri förplägnad motsvara fri kost. Motsvarande formulering finns för hemvärnsmän i 15 § i 1997:147.

Förordning (1996:927) med bestämmelser för Försvarsmaktens personal

Förordningen¹⁴ föreskriver att Försvarsmakten har både militär och civil personal. Den militära personalen delas in i befäl och meniga. Förutom officerare finns ett antal andra militära personalgrupper. Bland annat:

- Totalförsvarspiktig personal Totalförsvarspiktiga som tjänstgör i Försvarsmakten enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt.
- Hemvärnsmän Personal som ingått avtal enligt 5 § hemvärnsförordningen (1997:146).
- Frivillig personal Avtalsbunden frivillig personal enligt förordningen (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet.

Lag (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap

I *lagen om totalförsvar och höjd beredskap*¹⁵ slås fast att ”totalförsvar är verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig” (1 §). Vidare delas totalförsvaret in i militär verksamhet (millitärt försvar) och civil verksamhet (civilt försvar).

I 2 § sägs att ”totalförsvarsresurserna skall utformas så att de även kan --- stärka samhällets förmåga att förebygga och hantera svåra påfrestningar på samhället”.

¹² *Förordning (1994:523) om förmåner till frivilliga*. Stockholm: SFS.

¹³ *Förordning (1997:147) om förmåner till hemvärnsmän*. Stockholm: SFS.

¹⁴ *Förordning (1996:927) med bestämmelser för Försvarsmaktens personal*. Stockholm: SFS.

¹⁵ *Lag (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap*. Stockholm, SFS.

Förordning (2002:472) om åtgärder för fredstida krishantering och höjd beredskap

Förordningen¹⁶ sluter an till lag (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap samt innehåller föreskrifter kring fredstida krishantering vid statliga myndigheter. Samtliga statliga myndigheter, undantaget Regeringskansliet och Försvarsmakten skall årligen genomföra en risk- och sårbarhetsanalys avseende fredstida krishantering. Syftet är att stärka myndigheternas förmåga att hantera kriser inom sina respektive ansvarsområden. Dessutom har 32 myndigheter i uppgift att ”särskilt

1. samverka med länsstyrelserna i deras roll som områdesansvarig myndighet,
2. samverka med övriga statliga myndigheter, kommuner, landsting, sammanslutningar och näringsidkare som är berörda, ---” (4 §).

Myndigheternas samverkansansvar är uppdelat i sex samverkansområden. Respektive myndighet ingår i en eller flera områden. Följande samverkansområden ingår i förordningen:

- Teknisk infrastruktur
- Transporter
- Spridning av allvarliga smittämnen, giftiga kemikalier och radioaktiva ämnen
- Ekonomisk säkerhet
- Områdesvis samordning, samverkan och information
- Skydd, undsättning och vård.

Se *Bilaga 2* för en sammanställning av myndigheter och samverkansområden.

Lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting

Lagen¹⁷ reglerar kommuners och landstings agerande vid extraordinära händelser i fredstid. En ”extraordinär händelse ... avviker från det normala, innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och kräver skyndsamma insatser av en kommun eller ett landsting” (1 §). Under en extraordinär händelse får kommunens eller landstingets krisledningsnämnd överta hela eller delar av övriga nämnders verksamhetsområden. Krisledningsnämndens ordförande är, enligt 4 §, ansvarig för

¹⁶ *Förordning (2002:472) om åtgärder för fredstida krishantering och höjd beredskap*. Stockholm: SFS.

¹⁷ *Lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting*. Stockholm: SFS.

att nämnden träder i funktion när en extraordinär händelse kräver så. Ordföranden har dessutom rätt att fatta beslut på nämndens vägnar om ärendet i så brådskande fall att nämndens beslut inte kan inväntas.

Förordning (2002:864) med länsstyrelseinstruktion

Förordningen¹⁸ kungör att länsstyrelsen, utifrån ett statligt helhetsperspektiv, skall svara för den statliga förvaltningen i länet. Vad avser fredstida krishantering skall länsstyrelsen ”hålla sig underrättad om händelseutvecklingen ... och verka för att nödvändig samverkan kan åstadkommas” (50 §).

”Länsstyrelsen skall samverka med Försvarmakten för att åstadkomma en enhetlig inriktning och ledning av totalförsvarets olika delar och en ändamålsenlig användning av civila och militära resurser” (51 §).

Länsstyrelsen skall inom länet samordna ledningsövningar när det gäller fredstida krishantering.

¹⁸ *Förordning (2002:864) med länsstyrelseinstruktion*. Stockholm: SFS.

3. Samhällets krishantering

Vad är en kris?

Samhället utsätts ständigt för påfrestningar som leder till allvarliga händelser. De kan drabba infrastrukturen, ekonomin eller individerna som utgör samhället. De kan drabba enskilda eller flertalet. Oavsett var eller hur påfrestningarna uppkommer är de en belastning och ibland även en tragedi.

Det finns olika förmågor för att möta påfrestningarna som samhället utsätts för. De spänner från mjölkbonden som har ett reservaggregat till mjölkmaskinen, via den kommunala räddningstjänsten med dess förmåga för skydd mot olyckor, till de omfattande säkerhetssystem som finns vid de svenska kärnkraftverken. Förmågorna är framtagna efter erfarenhet och i enlighet med de påfrestningar som bedöms relevanta.

Dock uppstår det tidvis allvarliga händelser där de reguljära förmågorna inte räcker till. Det kan antingen vara händelser som rent faktiskt avviker från det normala eller händelser som i sin omfattning avviker från det hanterbara. Sådana händelser kan benämnas kriser. Grunderna för samhällets krishantering anses vara arbete som omfattas av ”åtgärder som klart och tydligt avviker från det rutinmässiga i berörda organisationer och verksamheter och vars omfattning är relativt omfattande”.¹⁹ Dessutom slås det fast att ”det normala riskförebyggande arbete som genomförs för att förhindra eller minska skadeverkningarna av mer förutsägbara och normala störningar --- bör inte förväxlas med begreppet krishantering”.²⁰

Sålunda är det först när en händelse faller utanför det planerade och förutsägbara som den står att benämnas som en kris. Dock finns det ingen klar definition av gränsdragningar för när det akut avhjälpande arbetet skall betecknas som krishantering.

Krishantering

Samhällets förmåga att hantera kriser är i grund och botten en nationell angelägenhet med politiska förtecken. Ansvar för den samlade förmågan att möta kriser vilar på Regeringen, som sedan kan fördela uppgifter till myndigheter och instanser. Sedan 2002 har Regeringen

¹⁹ *Regeringens proposition 2001/02:158*. Samhällets säkerhet och beredskap. Stockholm: Försvarsdepartementet, 2002, s. 53.

²⁰ *Ibid.*

reglerat strukturen för krishanteringsförmågan enligt ett antal övergripande principer.²¹ Till grund för strukturen ligger Sårbarhets- och säkerhetsutredningen.²² *Ansvarsprincipen* innebär att den myndighet som har ansvaret inom en verksamhet i fred skall bibehålla ansvaret i krig. Ansvaret gäller de verksamheter som skall upprätthållas vid höjd beredskap. Ansvarsfrågan delas av Regeringen²³ upp i *sektors- och områdesansvar*. Sektorsansvaret innebär att varje myndighet eller annan instans ansvarar för förberedande och förebyggande arbete inom sitt uppgiftsområde. Inriktningen på den egna sektorn får dock inte begränsa samordning med intilliggande sektorer, utan ”förmåga till tvärsektionell samordning bör säkerställas”.²⁴ Områdesansvaret utgör ett geografiskt ansvar och finns på tre nivåer: nationellt, regionalt och lokalt. Inom respektive nivå gäller principen om *likhet*. Innebörden av likhetsprincipen är den praktiska verksamheten skall bedrivas likvärdigt i fred, kris och krig, vad avser organisation och lokalisering. Syftet med både ansvarsprincipen såväl som likhetsprincipen är att dels underlätta planeringen för kris och krig, dels att kunna dra nytta av planlagd verksamhet vid svåra förhållanden i fredstid. Den avslutande principen är den om *närhet*. Kriser i samhället skall hanteras på lägsta möjliga nivå. Ledningen av krishanteringen skall ske nära den inträffade krisen och förflyttning av det operativa ansvaret till högre instanser skall undvikas. Särskilt påpekas att samtidens mediebevakning och informationsbehov leder till att företrädare på nationell nivå krävs på uttalande och kommentarer kring kriser på lokal eller regional nivå. Denna påverkan får inte leda till att ledningen av krisen tas över av fel nivå.

På nationell nivå är det, enligt ovan, Regeringen som ansvaret för krishanteringsförmågan. Behovet av en samordnad nationell krishantering anses föreligga vid det som benämns en *svår påfrestning på samhället*. Begreppet skall inte förknippas med en särskild olyckstyp eller scenario utan utgör ett tillstånd som uppstår när en eller flera händelser eskalerar i omfattning. Tillståndet leder till att flera samhällsviktiga funktioner drabbas av allvarliga störningar eller att stora värden hotas. Tillståndet kräver vidare samordnade insatser från flera myndigheter och andra instanser.²⁵ Internt är det Regeringskansliet som administrerar ansvaret och ”statsrådsberedningen har en central roll i en allvarlig krissituation”.²⁶ Den faktiska ledningen

²¹ *Regeringens proposition 2001/02:10*. Fortsatt förnyelse av totalförsvaret. Stockholm: Försvarsdepartementet, 2001.

²² *Säkerhet i en ny tid*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer, Säkerhets- och sårbarhetsutredningen SOU 2001:41, 2001.

²³ *Regeringens proposition 2001/02:158*. Samhällets säkerhet och beredskap, 2002.

²⁴ *Ibid.* s. 52.

²⁵ *Regeringens skrivelse 1998/99:33*. Beredskapen mot svåra påfrestningar på samhället i fredstid. Stockholm: Försvarsdepartementet, 1998.

²⁶ *Ibid.* s. 56.

av den nationella krishanteringens uppmärksammas inte nämnvärt förrän flodvågskatastrofen i Asien 2004. Regeringens arbete före, under och efter katastrofen har fått kritik från oppositionen. Bland annat anses att ”fortsatt utredande har fått ersätta kraftfull handling”.²⁷ För att dra erfarenheter av händelserna kring årsskiftet 2004-2005 har ”2005 års katastrofkommission”²⁸ inrättats. Uppdraget för katastrofkommissionen består i att utvärdera samhällets förmåga att hantera påfrestningarna i samband med flodvågskatastrofen, samt att redogöra för hur erfarenheter kan tas tillvara. Uppdraget är i skrivande stund inte avslutat, redovisning av uppdraget är planerat till 1 december, 2005.²⁹ Dock har ett antal expertrapporter inom kommissionen presenterats. Bland synpunkter anses bland annat ”att en central krisinstans [skulle kunna] inrättas i Statsrådsberedningen med uppgift att dels följa krisförlopp utom och inom Sverige ---, dels tjäna som politisk larmcentral”.³⁰

På regional nivå är det länsstyrelsen som har områdesansvar. Den geografiska avgränsningen är den samma som länets. *Lagen om skydd mot olyckor*³¹ ger länsstyrelsen befogenhet att ta över en räddningsinsats som omfattar flera kommuner. Vad avser krishantering bör dock länsstyrelsens arbete ”främst inriktas på att lämna stöd till de kommuner och andra aktörer som berörs av en kris”.³² Vidare skall länsstyrelsen samordna planering samt ha en samordningsroll under krisen. Slutligen skall länsstyrelsen hålla sig underrättad om händelseutvecklingen och efter förmåga hjälpa och stödja en annan länsstyrelse, något som även finns reglerat i förordningen med länsstyrelseinstruktion.³³

På lokal nivå ligger ansvaret först och främst på kommun och landsting. Återigen är områdesansvaret tydligt geografiskt avgränsat. Ansvaret för krishanteringsförmågan inom kommunen vilar ytterst på kommunstyrelsen som med stöd av *lagen om extraordinära händelser*³⁴ kan kalla in krisledningsnämnden, se *Kommunala resurser* i kapitel 7. Motsvarande nämnd finns även inom landstingets organisation. Kriser uppstår när den

²⁷ Carl B. Hamilton, *Interpellation 2004/05:317*. Stockholm: Riksdagen, 2005. Tillgänglig via <http://www.riksdagen.se>, hämtad 050714.

²⁸ *Oberoende kommission för utvärdering av nationell krishanteringsförmåga med anledning av naturkatastrofen i Asien tillsätts*. Stockholm: Finansdepartementet, pressmeddelande 050113.

²⁹ Ibid.

³⁰ *Rapport från Utrikesgruppen angående frågor om utrikesförvaltningen och dess roll i krishantering med internationell bakgrund*. Stockholm: Kommissionen för utvärdering av nationell krishanteringsförmåga med anledning av naturkatastrofen i Asien, 2005. Tillgänglig via <http://www.katastrofkom.se>, hämtad 050715.

³¹ *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor*, 4 kap. 10 §.

³² *Regeringens proposition 2001/02:10*. Fortsatt förnyelse av totalförsvaret, s. 78.

³³ *Förordning (2002:864) med länsstyrelseinstruktion*, 50 §.

³⁴ *Lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting*, 5 §.

ordinarie organisationen inte räcker till för att kunna hantera händelserna. Dock skall ordinarie organisation, i största möjliga utsträckning, fortsatt utöva sin verksamhet. Innebörden blir att även vid krisartade händelser kommer till exempel den kommunala räddningstjänsten att vara en viktig kugge i arbetet. Det lokala arbetet är mer inriktat på att genomföra akut avhjälpande åtgärder än på lägesuppföljning och rapportering. I Regeringens inriktning av krishanteringen påpekas att även kommunerna enskilt skall kunna samverka vid större händelser utan stöd från regional nivå.

Oavsett om hanteringen av krisen bedrivs på en eller flera nivåer skall ”tvärsektionell samordning”³⁵ eftersträvas. Behovet av att samverka mellan olika sektorer i samhället är att omfattande kriser sällan, eller aldrig, slår uteslutande mot en enskild sektor. Den tvärsektionella samordningen innebär att kontakter tas mellan nivåer i samhället, men också att kontakter tas mellan privata och offentliga aktörer. Kan samverkan förberedas är det till stor vinning i det akuta krisskedet då resurserna kan läggas på avhjälpande åtgärder snarare än administrativ uppbyggnad. Dock skall det beaktas att krishantering är svår att förutspå. Kriser kan uppstå i allsköns skepnader och det är därmed omöjligt att i förväg identifiera och planera bemötandet av krisen. Istället bör förberedelserna inriktas på att hitta strukturer och grundvalar för samordningen.

³⁵ *Regeringens proposition 2001/02:10* Fortsatt förnyelse av totalförsvaret, s. 75.

4. Räddningstjänst

Enligt LSO bedrivs räddningstjänst för att hindra eller begränsa skador på människor, egendom eller miljö.

Kommunal räddningstjänst

Kommunen ansvarar för räddningstjänsten inom kommunens gräns.³⁶ Ansvaret gäller dock inte den räddningstjänst som utgör en statlig uppgift, se nedan. Det finns ingen nationell typlösning på räddningstjänstens utseende och organisation utan kommunerna avgör själva hur de ska bereda ett tillfredsställande skydd mot olyckor.

Två eller flera kommuner kan gå samman och bilda förbund för räddningstjänsten. Därmed kan resurser samnyttjas på ett rationellt sätt samtidigt som administrativa kostnader reduceras. 2003 ingick 88 av landets 290 kommuner i något av de 25 organiserade kommunalförbund för räddningstjänst.³⁷ En betydande majoritet av kommunerna (96 %) har dessutom slutit avtal om gränslös samverkan.³⁸ Avtalet innebär att räddningstjänsterna, vid behov, utför räddningstjänst i grannkommunen. Behovet av gränslös samverkan kan till exempel uppstå när grannkommunen har kortare insatstid i ett område än den egna räddningstjänsten.

Inom kommunens politiska organisation fullgörs ansvaret för räddningstjänsten av en nämnd under kommunfullmäktige. Beroende på den enskilda kommunens organisation kan nämndens sammansättning variera. Antingen svarar kommunstyrelsen eller en egen räddningsnämnd för räddningstjänsten. I en del kommuner ingår räddningstjänsten i annan nämnd, till exempel teknisk nämnd.³⁹

Kommunfullmäktige fastställer varje mandatperiod en handlingsplan för räddningstjänsten. I planen skall målsättningen med kommunens verksamhet framgå. Dessutom skall de risker som kan leda till räddningsinsatser vara identifierade tillsammans med de förmågor kommunen har, eller avser att skaffa sig, för att genomföra räddningsinsatserna.⁴⁰

³⁶ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor, 3 kap. 7 §.

³⁷ *Räddningstjänst i siffror 2003*. Karlstad: Räddningsverket, 2004.

³⁸ *Kommunal räddningstjänst 2003: En lägesredovisning*. Karlstad: Räddningsverket, 2004.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor, 3 kap. 8 §.

Under ansvarig nämnd finns den organisation som utövar räddningstjänst. Merparten av landets kommuner benämner sin verksamhet *räddningstjänster* (ex. Räddningstjänsten Halmstad), dock har vissa kommuner valt att behålla benämningen *brandförsvar* (ex. Falkenbergs Brandförsvar) eller *brandkår* (ex. Malmö Brandkår).

Den kommunala räddningstjänsten skall, förutom att genomföra räddningsinsatser, svara för skadeförebyggande arbete samt att utvärdera genomförda räddningsinsatser.⁴¹

Organisation

För att leva upp till ställda krav anpassas räddningstjänstens organisation. Beroende på kommunens storlek och bedömda risker bedrivs verksamheten på heltid eller deltid. Omkring en tredjedel av landets kommuner har räddningstjänster med heltidsbemanning.⁴² Härvid avses att det dygnet runt finns bemanning på brandstationerna och att räddningsinsatsen därmed kan påbörjas snarast. I de flesta fall har heltidsstyrkorna en anspänningstid på 90 sekunder. Deltid innebär att styrkan har jour i hemmet och larmas vid insats.

Anspänningstiden är i normalfallet 5 minuter. Numera förekommer även så kallade differentierade styrkor. Vanligtvis differentieras styrkan genom att heltidsstyrkan övergår till deltid under vardagsnätter och helger. Det förebyggande arbetet bedrivs i större kommuner vid en särskild avdelning, medan det i mindre kommuner ofta lyder under samma enhet som räddningsstyrkorna. Dessutom förekommer särskilda avdelningar för utbildning och administration.

Inom kommunal räddningstjänst finns en rad personalkategorier. Räddningstjänsten leds alltid av en *räddningschef*.⁴³ Denne är antingen utbildad *brandingenjör* eller *brandmästare/insatsledare*. Under räddningschefen finns hel- eller deltidsanställda *brandförmän/styrkeledare* och *brandmän*. Sedan 2003 utbildas blivande heltidsbrandmän i en tvåårig utbildning i skydd mot olyckor.

Räddningsstyrkornas storlek varierar även de runt om i landet, men tydliga likheter finns ändå. Räddningstjänsten dimensioneras ofta för livräddande rökdykarinsatser. Enligt

⁴¹ Ibid., 3 kap. 1-6 §, 10 §.

⁴² *Kommunal räddningstjänst 2003: En lägesredovisning*.

⁴³ *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor*, 3 kap. 16 §.

Arbetsmiljöverkets föreskrifter om rök- och kemdykning⁴⁴ krävs en styrka om minst fem personer för att genomföra rökdykning. Vanligtvis utgörs styrkan då av ett befäl och fyra brandmän.⁴⁵ Förutom resurser för rök- och kemdykning kan bemanning av tank- och höjdfordon ingå i styrkan.

Ledning

Ledningen av räddningsinsatser bedrivs på olika nivåer. Vid alla räddningsinsatser finns en *räddningsledare*, räddningschefen är räddningsledare om denne inte delegerat ansvaret till någon annan. Beroende på insatsens omfattning eller komplexitet sker ledningen på olika nivåer. Generellt delas ledning upp i fem nivåer:⁴⁶

- Normativ ledning
- Strategisk ledning
- Operativ ledning
- Samordning mellan enskilda enheter
- Ledning av enskild enhet

Normativ och strategisk nivå är inte direkt kopplade med ledning av räddningsinsatser, de utgör medel för den övergripande målsättningen och prioriteringen av verksamheten. Den operativa ledningsnivån är högsta nivå vid den löpande räddningsinsatsen. För att underlätta verksamheten mellan de enskilda enheterna utövas samordning. Syftet är underlätta för ledningen av enskild enhet samtidigt som åtgärder för uppfylla den operativa ledningens målsättning kan vidtas. Ledning av enskild enhet sker lämpligast genom uppdrag från den operativa ledning och med stöd av samordningsledningen.⁴⁷

Vid komplexa och utdragna insatser bör räddningsledaren biträddas av en stab. Staben skall stötta räddningsledaren i dennes beslutsfattande, dock finns alltid ansvaret för besluten direkt hos räddningsledaren.

⁴⁴ AFS 1995:1.

⁴⁵ *Kommunal räddningstjänst 2003: En lägesredovisning.*

⁴⁶ *Grunder för ledning: Generella principer för ledning av kommunala räddningsinsatser.* Karlstad: Räddningsverket, 1998.

⁴⁷ *Ibid.*

Grundberedskapen för räddningsledning upprätthålls vanligtvis av en brandmästare/insatsledare. Vid ett fåtal räddningstjänster ingår en brandingenjör i den ordinarie styrkan. Vanligare är då att brandingenjör finns som högre befäl i beredskap. Cirka 75 procent av kommunerna har tillgång till brandingenjör för ledning av räddningsinsatser, antingen i egen organisation eller genom avtal med annan räddningstjänst.⁴⁸ Dessutom finns vanligtvis en beredskap för räddningschefen.

Det skall dock påpekas att varje kommun organiserar sin räddningstjänst efter eget huvud och förmåga och att lokala variationer är betydande.⁴⁹

Statlig räddningstjänst

Det statliga ansvaret för räddningstjänst delas in i kategorier med en ansvarig myndighet för respektive kategori.

Flygräddningstjänst

Sedan 1 januari, 2005 är det Luftfartsstyrelsen som ansvarar för flygräddningstjänsten för både civil och militär flygfart inom svensk räddningsregion (SRR).⁵⁰ Luftfartsstyrelsen bröts ut ur Luftfartsverket, som dock fortsatt ansvarar för flygtrafiktjänst och drift av flygplatser.

I programmet för flygräddningstjänsten⁵¹ finns en fastställd ambitionsnivå avseende Luftfartsstyrelsens förmåga:

Luftfartsstyrelsens ambitionsnivå för efterforskning och lokalisering av saknade luftfartyg är att 90 % av:

- *Saknade luftfartyg med fungerande ELT skall vara lokaliserade inom 90 minuter efter fastställt nödläge.*
- *Saknade luftfartyg utan fungerande ELT skall vara lokaliserade inom 8 timmar efter fastställt nödläge.⁵²*

ELT står för *Emergency Locator Transmitter*⁵³ och är ett system för pejling av flygfarkoster i nödläge. System aktiveras automatiskt vid ett haveri, men kan också aktiveras manuellt.

⁴⁸ *Kommunal räddningstjänst 2003: En lägesredovisning.*

⁴⁹ Pia Håkansson, "Brandingenjörens operativa uppgifter – vilka är det?". *Bilagan*, nummer 3/2003. Lund: BIIF.

⁵⁰ *Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor*, 4 kap. 2 §.

⁵¹ *Program för flygräddningstjänsten*. Göteborg: Luftfartsstyrelsen, 2005. Tillgänglig via <http://www.luftfartsstyrelsen.se>, hämtad 050707.

⁵² *Ibid.* s. 2.

⁵³ *Flygräddningstjänstens krav på helikopterberedskap*. Göteborg: Luftfartsverket, 2004:1, 2003. Tillgänglig via <http://www.luftfartsstyrelsen.se>, hämtad 050718.

Nödmeddelandet med en ungefärlig positionsangivelse sänds via satellit och relästationer i Norge till flygräddningscentralen. Särskilt utrustade helikoptrar och flygplan kan sedan pejla in den exakta positionen på haveristen. Saknas systemet eller om det skadas i samband med haveriet måste alternativa vägar för larmning nyttjas. Flygtrafiktjänsten kan bistå med larm i de fall flygfarkoster avviker från planerad rutt. Dessutom kan ögonvittnen larma via SOS Alarm.

Ledningen av flygräddningstjänsten sker genom *ARCC*⁵⁴ i Göteborg. ARCC är dygnet runt bemannad med två flygräddningsledare som vid haveri leder och samordnar räddningsinsatsen.

Luftfartsstyrelsen har inga egna resurser för det operativa arbetet med att lokalisera och undsätta en haverist utan stödjer sig på avtal med flygande enheter. Till stor del nyttjas avtal tecknade mellan Sjöfartsverket och till exempel Försvarmakten (se *Sjöräddningstjänst* nedan).

Inträffar flyghaveriet över land, i annan insjö än Vänern, Vättern och Mälaren eller i vattendrag, kanal eller hamn är det att beteckna som kommunal räddningstjänst.⁵⁵ Dock skall ARCC bistå med lägesbestämning och ofta kan den lokalisering helikoptern undsätta de drabbade.⁵⁶

Försvarmakten har särskilda krav på beredskap för flygräddning vid viss typ av militär flygning. För att möta kraven har Försvarmakten en egen organisation för flygräddning, FRÄD. De helikoptrar som står i beredskap för FRÄD samnyttjas med den reguljära flygräddningstjänsten (se *Sjöräddningstjänst* nedan).

⁵⁴ Aeronautical Rescue Coordination Centre.

⁵⁵ *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor*, 4 kap. 2 §.

⁵⁶ *Räddningstjänsthandboken del 1. Räddningstjänster och samverkande organ*. Karlstad: Räddningsverket, 1996.

Sjöräddningstjänst

Ansvar för sjöräddningstjänsten vilar på *Sjöfartsverket*.⁵⁷ Sjöräddningstjänsten bär en del likheter med flygräddningstjänsten och resurser samutnyttjas av de båda. Bland annat är räddningsledningscentralen *MRCC*⁵⁸ samlokaliserad med luftfartens ARCC.

Sjöfartsverkets målsättning för sjöräddningstjänsten är att:

*Efterforskning och räddning av människor i sjönöd samt sjuktransporter från fartyg skall kunna utföras dygnet runt i de områden som lagen(2003:778) om skydd mot olyckor och internationella överenskommelser anger. Sjöräddningen skall med en flyg- eller ytenhet i 90 procent av alla fall kunna undsätta en nödställd inom 90 minuter från det att larm inkommit till sjöräddningscentralen. Målet gäller inom Sveriges sjöterritorium och Sveriges ekonomiska zon samt Väneren, Vättern och Mälaren.*⁵⁹

Flygenheter ur Försvarsmakten står till Sjöfartsverkets förfogande genom avtal om sjöräddning. Stommen i de flygande enheterna är de beredskapshelikoptrar som Försvarsmakten har vid flygflottiljerna i Luleå och Kallinge (Ronneby) samt, tillsvidare, en helikopter vid Säve (Göteborg). Beredskapen är H 24 (dygnet runt) och inställelsetiden är 60 minuter under militär flygövningstid. Helikoptrarna står då i beredskap för FRÄD vilket i praktiken ger en inställelsetid på 15 till 30 minuter. Utanför militär flygövningstid är inställelsetiden 45 minuter. Tidigare har Försvarsmakten haft resurser att erbjuda ett mer omfattande stöd vad avser sjö- och flygräddningstjänsten. Efter försvarsbeslutet 2004 finns numera ingen militär räddningshelikopter i Stockholmsområdet och den helikopter som finns på Säve skall avvecklas. Sjöfartsverket har med anledning av det, på Regeringens uppdrag, utrett samhällets gemensamma behov av räddningshelikoptrar.⁶⁰ Utredningen gav ett remissvar från Försvarsmakten om att efter 2009 kommer det endast att finnas en militär räddningshelikopter till Sjöfartsverket, och andra intressenter, förfogande. Den kommer att vara stationerad i Ronneby. Sjöfartsverket har med anledning av detta faktum påbörjat arbetet med att planera för en gemensam helikopterpool för de myndigheter och instanser som är i behov av räddningshelikoptrar. Förutom Sjöfartsverket och Luftfartsstyrelsen nämns Kustbevakningen, Räddningsverket, Rikspolisstyrelsen, enskilda kommuner och landsting som intressenter.

⁵⁷ Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor, 4 kap. 8 §.

⁵⁸ Maritime Rescue Coordination Centre.

⁵⁹ *Sjöräddningen i Sverige*. Norrköping: Sjöfartsverket. Tillgänglig via <http://www.sjofartsverket.se>, hämtad 050718. s. 5.

⁶⁰ *Konsekvenser för sjöräddningen av Riksdagens försvarsbeslut*. Norrköping: Sjöfartsverket, 2005.

Som ersättning för Försvarsmaktens reducerade helikopterberedskap har Sjöfartsverket slutit avtal med bolaget Norrlandsflyg om SAR-helikoptrar⁶¹ stationerade i Visby och Sundsvall.⁶² Syftet är skapa yttäckning i de områden där Försvarsmakten saknar stationerad helikopter. Helikoptrarna har 15 minuters marschberedskap och genomför årligen cirka 100 uppdrag från var bas.⁶³ Dessutom finns avtal om att Norrlandsflyg skall stå för stationerade helikoptrar i Göteborg och Stockholm med början under 2006. I skrivande stund är dock lokaliseringen ännu inte fastställd.⁶⁴

Polisflyget har åtta helikoptrar fördelade på fem baser i landet. Förutom rent polisiära uppdrag stödjer helikoptrarna räddningsinsatser bland annat till sjöss.⁶⁵ Polisens senaste helikopter (EC-135) har mörkerkapacitet.⁶⁶

Dessutom kan Kustbevakningens flygplan stötta sjöräddningstjänsten. Se *Miljöräddningstjänst till sjöss* nedan.

De ytenheter som Sjöfartsverket förfogar över, förutom de egna, är fartyg från Kustbevakningen, Försvarsmakten samt polisen. Dessutom finns en rad internationella konventioner⁶⁷ om solidariskt stöd mellan fartyg vid nödläge.

Sjöräddningssällskapet är en ideell organisation som upprätthåller sjöräddningsberedskap på 60 stationer längs kusten. Totalt disponeras 120 båtar, bland dem finns tio Stridsbåt 90H/E på lån av Försvarsmakten.⁶⁸

Den kommunala räddningstjänsten ansvarar för sjöräddning i hamnar, vattendrag, kanaler samt insjöar förutom Vänern, Vättern och Mälaren. Kommunalt stöd ges även till Sjöfartsverket i form av de *RITS-styrkor* som finns i sju kommuner runt Sveriges kust. RITS (Räddningsinsats till sjöss) kom till efter den omfattande branden på *Scandinavian Star* 1990.

⁶¹ SAR, Search and Rescue.

⁶² *Konsekvenser för sjöräddningen av Riksdagens försvarsbeslut.*

⁶³ <http://www.norrlandsflyg.se>, 050719.

⁶⁴ *Klart med civila räddningshelikoptrar i Stockholm och på Västkusten.* Norrköping: Sjöfartsverket, pressmeddelande 050830.

⁶⁵ *En presentation av Polisen.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen, 2005.

⁶⁶ *Program för flygräddningstjänsten.*

⁶⁷ *International Convention on Maritime Search and Rescue, Safety of Life at Sea (SOLAS).* International Maritime Organisation (IMO).

⁶⁸ <http://www.ssrs.se>. 050719.

RITS-styrkans primära uppgift är att utföra livräddning och skadebegränsande kemisanering (åtgärd för *Miljöräddningstjänst till sjöss*, se nedan) ombord på fartyg. Transport sker med helikopter eller fartyg.⁶⁹

Miljöräddningstjänst till sjöss

Kustbevakningen ansvarar för miljöräddningstjänsten till sjöss.⁷⁰ Likt sjöräddningstjänsten omfattar ansvarsområdet svenskt havsterritorium och Vänern, Vättern och Mälaren.

Miljöräddningstjänsten avser olja eller andra skadliga ämnen som har läckt ut, eller har en överhängande risk att läcka ut, i vattnet.⁷¹

Målsättningen med miljöräddningstjänsten till sjöss är i stort att:

- Upptäcka och dokumentera utsläpp senast 24 timmar efter utsläpp, samt identifiera och dokumentera utsläppande fartyg.
- Påbörja preventiva åtgärder inom 4 timmar efter larm om utflöde av olja.
- På mekanisk väg omhänderta upp till 10 000 ton olja, med påbörjad insats inom åtta timmar från larm.
- Påbörja kvalificerad räddningsdykarinsats inom fyra timmar från larm vid utsläpp av farliga ämnen som hotar människor och miljö.
- I samråd med befälhavaren och RITS-styrka bidra till att förhindra utsläpp av farliga ämnen vid brandbekämpning till sjöss.⁷²

Kustbevakningen har 14 fartyg avsedda för miljöräddningstjänst till sjöss. Fartygen ingår i den reguljära sjöövervakningen. Dessutom disponeras tre flygplan för ytövervakning. De finns stationerade på Skavsta flygplats (Nyköping) och är en nationell resurs. De nuvarande CASA 212 kommer 2007 att ersättas med Dash 300.⁷³

Kustbevakningen samnyttjar de kommunala RITS-styrkorna med Sjöfartsverket, se *Sjöräddningstjänst* ovan.

⁶⁹ Lars Magnusson, "RITS- Räddningsinsats till sjöss". *Bilagan*, nummer 1/2001. Lund: BIIF.

⁷⁰ *Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor*, 4 kap. 12 §.

⁷¹ *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor*, 4 kap. 5 §.

⁷² *Kustbevakningens räddningstjänstplan*. Karlskrona: Kustbevakningen. Tillgänglig via <http://www.kustbevakningen.se>, hämtad 050719.

⁷³ <http://www.kustbevakningen.se>, 050719.

Räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen

Länsstyrelserna ansvarar för räddningstjänst och sanering vid utsläpp av radioaktiva ämnen.⁷⁴ Ansvaret gäller oavsett om utsläppet skett i Sverige eller utanför landets gränser. Till hjälp för expertbedömning kan länsstyrelserna nyttja bland annat Statens strålskyddsinstitut, SSI, och Statens kärnkraftsinspektion, SKI.⁷⁵

Länsstyrelsen utser räddningsledare och leder verksamheten i det olycksbegränsande arbetet. Samtidigt skall kommunerna stå för information och skydd för sina invånare och landstinget för sjukvårdsberedskapen.⁷⁶

I kärnkraftslänen, Uppsala, Kalmar, Skåne och Hallands län, finns en särskild beredskap för kärntekniska olyckor. Bland annat skall metoder för alarmering, utrymning och utdelning av jodtabletter vara förberedda. De kommunala räddningstjänsterna vid kärnkraftverken svarar för livräddning och brandsläckning inom verken. Landstingen i berörda län har särskild beredskap för omhändertagande och sanering av kontaminerade patienter.⁷⁷

Fjällräddningstjänst

Polismyndigheterna i Dalarna, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbotten ansvarar för fjällräddningstjänst.⁷⁸ Räddningstjänst skall bedrivas för att inom fjällområden:

- 1. efterforska och rädda den som har försvunnit under sådana omständigheter att det kan befaras att det föreligger fara för dennes liv eller allvarlig risk för dennes hälsa,*
- 2. rädda den som råkat ut för en olycka eller som drabbats av en sjukdom och som snabbt behöver komma under vård eller få annan hjälp.⁷⁹*

Polisen har begränsade resurser, både materiel och personal, för att driva fjällräddningstjänst i egen regi. Därav har polisen slagit sig samma med ideella fjällräddare och bildat organisationen *Fjällräddningen*. Polisen leder arbetet genom en polisinsatschef, *PIC*, och de frivilliga fjällräddarna bidrar med bland annat diverse fordon och framför allt, lokalkännedom. Totalt finns omkring 500 fjällräddare i landet.⁸⁰

⁷⁴ Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor, 4 kap. 15 §.

⁷⁵ Kärnenergiberedskap. Karlstad: Räddningsverket, 2000.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor, 4 kap. 1 §.

⁷⁹ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor, 4 kap. 1 §.

⁸⁰ CIFRO, Civila fjällräddares riksorganisation, <http://www.cifro.info>, 050719.

Efterforskning av försvunna personer i andra fall

Polismyndigheterna ansvarar för att efterforska de personer som har försvunnit under sådana omständigheter att det kan vara fara för deras liv eller allvarlig risk för deras hälsa.⁸¹ Termen *i andra fall* kommer från att efterforskning även förekommer vid fjäll-, sjö- och flygräddningstjänst. Varje polismyndighet skall ha ett program för hur efterforskningen skall bedrivas. I programmet skall även framgå vilken förmåga myndigheten har, eller avser att skaffa sig. Dessutom skall bestämmelser för samverkan med kommun, statliga myndigheter och andra berörda organisationer framgå. Polisen har inte alla resurser som krävs för ett storskaligt sökarbete. Därför engageras ofta organisationer med god lokalkännedom, orienteringsklubbar, jaktlag, hemvärn, med flera, i efterforskningen.⁸²

Den metod för efterforskning som är allmänt vedertagen inom polisväsendet benämns MSO⁸³ och baseras på en systematisk bearbetning av ingångsvärden. Målsättningen är begränsa omfattningen på det område där den försvunne troligen befinner sig.⁸⁴

⁸¹ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor, 4 kap. 4 §. Förordning (2003:779) om skydd mot olyckor, 4 kap. 11 §.

⁸² *Efterforskning av försvunna personer*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen, 2000.

⁸³ Managing Search Operation.

⁸⁴ Johan Autere, *Eftersök av försvunnen person*. Växjö: Polisutbildningen, Växjö universitet, 2003. Tillgänglig via <http://www.vxu.se/polisutbildningen>, hämtad 050720.

5. Totalförsvarets uppgifter och organisation

De resurser som krävs att för bevara vårt lands fred och självständighet finns inom totalförsvaret. Riksdagen beslutar om försvarets organisation och omfattning i enlighet med regeringens propositioner och försvarsbeslut. Det senaste försvarsbeslutet fattades 2004 (FB 04). Målsättningen med totalförsvaret, enligt FB 04, är att:

- *bidra till att hantera och förebygga kriser i vår omvärld,*
- *hävda vår territoriella integritet,*
- *försvara Sverige mot väpnat angrepp,*
- *värna civilbefolkningen och säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna i händelse av krig.*

Totalförsvarets resurser ska även kunna bidra till samhällets förmåga att hantera allvarliga händelser och svåra påfrestningar i fred.⁸⁵

Enligt FB 04 ska inte resurserna för stöd till samhället vara dimensionerande för totalförsvarets organisation. Regeringen avgör när en *svår påfrestning i fred* föreligger och fattar även särskilda beslut huruvida Försvarsmakten ska bidra med stödinsatser.⁸⁶

Totalförsvaret delas in i militärt och civilt försvar.⁸⁷ Försvarsmakten organiserar det militära försvaret medan det civila försvaret inte utgörs av en traditionell organisation utan en målsatt förmåga.

Militärt försvar

Försvarsmaktens uppgifter

Militär verksamhet utövas av Försvarsmakten (FM) som är en förvaltningsmyndighet under Försvarsdepartementet. Verksamheten leds av Överbefälhavaren (ÖB) som är myndighetens enrådig chef. Sedan oktober 2005 biträds ÖB av en ställföreträdande chef. Tjänsten är tillika generaldirektör för Försvarsmakten och är en civil befattning utan krav på militär bakgrund.⁸⁸ Försvarsmaktens huvudmål är förmågan att genomföra väpnad strid. Inom detta mål ryms

⁸⁵ *Vårt framtida försvar- försvarspolitisk inriktning 2005-2007, sammanfattning.* Stockholm: Regeringskansliet, Regeringens proposition 2004/05:5, s. 10.

⁸⁶ *Verksamhetsuppdrag för 2005 och (prel) för 2006 samt inriktning av verksamhet för 2007, uppslag 6.18.* Stockholm: Försvarsmakten. (Försvarsmakten, HKV, 107 85 Stockholm).

⁸⁷ *Lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap.*

⁸⁸ *Generaldirektör och ställföreträdande chef för Försvarsmakten.* Stockholm: Försvarsdepartementet, pressmeddelande 050630.

operativa förmågor såväl nationellt som internationellt.⁸⁹ Försvarsmakten har de senaste åren strukturerats om från ett invasionsförsvar till ett mer flexibelt insatsförsvar. Försvarsmaktens förmåga skall vara stark nationellt likväl som internationellt. En del i vägen till det flexibla insatsförsvaret är den utveckling mot ett nätverksbaserat försvar (NBF) som inletts. Tanken är att gemensam information och omvärldsuppfattning skall göras tillgänglig för staber och övriga enheter via ett upprättat nätverk. Inrättandet av NBF skall även stärka Försvarsmaktens internationella förmåga, likväl som förmågan att samverka med andra myndigheter under fredstids kriser.⁹⁰

Av regleringsbrevet för Försvarsmakten framgår det under punkten *stöd till samhället* att

Försvarsmakten skall, vid sidan om skyldigheten att medverka i räddningstjänst enligt lagen om skydd mot olyckor (2003:778), i första hand med grundorganisationens resurser kunna stärka samhället vid svåra påfrestningar i fred och därvid kunna ställa resurser till förfogande.⁹¹

Vidare konstateras under *militära stödinsatser* att

Försvarsmakten skall tillsammans med ansvariga myndigheter fortsätta planeringen för militära stödinsatser avseende situationer då det uppstår en svår påfrestning på samhället i fred inom områdena radioaktivt nedfall, elförsörjning, telekommunikationer, försörjning med vatten, radio och TV, översvämningar och dammbrott, massflykt av asyl- och hjälpsökande till Sverige, allvarlig smitta, terrorism, omhändertagande av oexploderad ammunition och s.k. Improvised Explosive Devices (IED), kemikalieolyckor och utsläpp av farliga ämnen till sjöss samt övergripande informationssäkerhet.⁹²

Vad avser *samverkan med civila myndigheter* ges uppgiften att

Försvarsmakten skall fortsätta att utveckla sin förmåga att samverka med civila myndigheter och att kunna lämna stöd till samhället inom skilda områden i enlighet med lagen (2003:778) om skydd mot olyckor, förordningen (2003:789) om skydd mot olyckor och förordningen (2002:375) om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet. Arbetet skall bedrivas tillsammans med berörda myndigheter. Av förordningen om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet framgår att Försvarsmakten skall ta ut avgifter för stöd som lämnas enligt förordningen.⁹³

⁸⁹ *Handbok för Försvarsmaktens ledning, organisation och verksamhet i stort*. Stockholm: Försvarsmakten, 2001.

⁹⁰ *Regeringens proposition 2004/05:5*. Vårt framtida försvar. Stockholm: Försvarsdepartementet, 2004.

⁹¹ *Regleringsbrev Försvarsmakten 2005*. Stockholm: Ekonomistyrningsverket, punkt 49.

⁹² *Ibid.*, punkt 50.

⁹³ *Ibid.*, punkt 51.

Organisation

Försvarsmakten leds, under ÖB, av högkvarteret och dess operativa enhet (OPE). OPE är lokaliserad i Uppsala och utgör en Försvarsmaktsgemensam resurs. Enheten leder insatser över hela landet med stöd av armé-, flyg och marintaktiska kommandot.⁹⁴

Försvarsmakten delas in i *insatsorganisation* och *grundorganisation*. Insatsorganisationen omfattar de förband och staber som finns uppsatta för att lösa Försvarsmaktens huvuduppgifter. Förbanden är anpassade för att lösa självständiga uppgifter över hela Sverige. De mest slagkraftiga förbanden utgörs av de operativa insatsförbanden, medan övriga förband ingår i de nationella skyddsstyrkorna. Förbanden i de nationella skyddsstyrkorna har bland annat till uppgift att genomföra samverkan med enheter inom de civila delarna av totalförsvaret. Grundorganisationen (GRO) utgörs av den verksamhet som innefattar utveckling, vidmakthållning och avveckling av personal och materiel. Utbildning sker vid förband och skolor. FM bedriver, efter FB 04, utbildning av värnpliktiga på 17 orter i landet.⁹⁵ Se *Bilaga 3* för en sammanställning. Verksamheten inom GRO syftar till att ge dugliga förband för insatser inom insatsorganisationen. Det är även förband ur GRO som upprätthåller beredskapen i fredstid. Utbildningsförbanden leds av en förbandschef eller en garnisonschef i de fall flera förband är samlokaliserade.

Militära insatser med förband ur grund- eller insatsorganisationen benämns operationer. Förbanden delas in i mark-, sjö- och flygstridskrafter. De kan verka enskilt eller i gemensamma operationer. Under OPE lyder militärdistriktet, MD. Varje MD ansvarar för den territoriella verksamheten inom respektive område. I nuläget finns tre MD, södra, mellersta och norra. Under respektive MD finns ett antal MD-grupper som ansvarar för den lokala verksamheten. Den territoriella verksamheten syftar till att genom samverkan samordna militära och civila resurser på lokal och regional nivå. Gemensam planering skapar en förmåga att motstå hårda påfrestningar i samhället.⁹⁶

⁹⁴ *Föreskrifter (2005:4) om ändring i Försvarsmaktens föreskrifter (FFS 2003:9) om verksamheten vid Försvarsmakten (verksamhetsordning)*. Stockholm: Försvarsmakten Författningssamling, 2005.

⁹⁵ *Sveriges försvar- Broschyr om FM 2005*. Stockholm: Försvarsmakten, 2005.

⁹⁶ *Militärstrategisk doktrin*. Stockholm: Försvarsmakten, 2002.

Regering har under 2005 lämnat en proposition till riksdagen om att militärdistriktet skall avvecklas.⁹⁷ I skrivande stund har riksdagen ej fattat beslut i frågan.

Från och med 2008 kommer Försvarsmakten att ha förband upptagna i *Nordic Battle Group*, NBG, en av EU:s tolv snabbinsatsstyrkor. Uppgiftsspektret spänner från humanitärt bistånd till väpnad strid och terroristbekämpning. NBG uppgår till omkring 1 500 man, varav 1 100 svenska, och består av officerare och kontraktsanställda soldater som fullgjort värnplikt. Insatsen skall kunna påbörjas inom tio dygn från beslut.⁹⁸ För att upprätthålla bemanningen upprättas ett nytt utbildningssystem för värnpliktiga, se *Bemanning* nedan.

Hemvärnet är en del av Försvarsmakten. Tidigare hade hemvärnet uppgift med tydligt territoriell karaktär. Efterhand som omvärlden har förändrats finns ett minskat behov av hembygdsförband och hemvärnet har fått mer rörliga uppgifter inom insatsorganisationen. En viktig del av hemvärnets uppgifter är stöd till samhället vid svåra påfrestningar i fred. 2005 finns omkring 110 hemvärnsbataljoner. De skall 2008 vara reducerade till 60 med en total bemanning på 30 000 man. Regeringen betonar i sin försvarspolitik vikten av att hemvärnet, med sin lokala förankring, kan bidra till att stödja samhällets räddningstjänst. Bland annat nämns skogsbrand, översvämning och eftersök som tillfällen där hemvärnets insatser kan vara till nytta.⁹⁹

Försvarsmaktens Logistik, FMLOG, står för förrådsställning och hantering av materiel. Förråd finns både i anslutning till utbildningsförbanden och i form av centrala förråd som distribuerar förnödenheter till hela landet.

Vid sidan av förvaltningsmyndigheten Försvarsmakten finns en rad stödmyndigheter som biträder FM. Bland annat finns Försvarets Materielverk (FMV) som bidrar med anskaffning och utveckling av materiel samt Pliktverket som stödjer med uttagning av totalförsvarspliktig personal.

⁹⁷ *Regeringens proposition 2004/05:160. Avveckling av militärdistriktsorganisationen.* Stockholm: Försvarsdepartementet.

⁹⁸ Ewa Stenberg, "EU:s insatsstyrka bäddar för svensk yrkesarmé". *Dagens Nyheter*, 050317.

⁹⁹ *Regeringens proposition 2004/05:5. Vårt framtida försvar.*

Bemanning

Grunden i Försvarsmaktens personalförsörjning är värnpliktssystemet. I dagsläget genomför varje år omkring 14 000 sin militära grundutbildning (GU). Av dem är drygt 500 kvinnor.¹⁰⁰ År 2008 är behovet av värnpliktiga cirka 9 600.¹⁰¹ Med början 2006 införs ett nytt utbildningssystem för värnpliktiga. Syftet med det nya systemet är att rationalisera utbildning och att i högre grad få personal som är tillgänglig för internationella insatser. Utbildningen bygger på ett terminssystem. Samtliga inryckta värnpliktiga skall genomgå två terminers utbildning under totalt elva månader. Första terminen inriktas på grundläggande soldatutbildning och den andra på förbandsspecifika förmågor. De värnpliktiga som vid mönstringen anmält förhandsintresse för internationell tjänst skall ges möjlighet att påbörja sin utbildning vid en enhet som är avsatt för att delta i internationell verksamhet inom ramen för NBG. Övriga tas ut till förband som ingår i övriga insatsorganisationen. Dock skall de som under termin 1 får intresse för internationell tjänst ges möjlighet att byta spår. Förutom termin 1 och 2 skall även en frivillig termin 3 införas. Rekryteringen till termin 3 sker från innevarande värnpliktskull. Totalt bedöms att omkring 30 procent av de värnpliktiga kommer att vara beredda att delta i internationell tjänst och 20 procent av dem delta i mer än en mission.¹⁰²

För att bemöta kravet på tillgänglig personal till NBG krävs att Försvarsmakten kan kontraktera värnpliktiga efter utbildningen. Sedan i maj 2005 finns ett beredskaps- och förstärkningsavtal mellan Försvarsmakten och de som skall ingå i beredskapsförband och bidra med kompetens för fortsatt utbildning.¹⁰³

Försvarsmaktens anställda personal består av officerare och civila. 2005 finns omkring 11 500 yrkesofficerare och drygt 8 000 civilanställda i tjänst.¹⁰⁴ Antalet anställda skall, i enlighet med FB 04, reduceras till 9 130 yrkesofficerare och 6 150 civilanställda 2008.¹⁰⁵

¹⁰⁰ *Statistikrapport 2004*. Karlstad, Pliktverket, 2005. Tillgänglig via <http://www.pliktverket.se>, hämtad 050922.

¹⁰¹ *Budgetunderlag för 2006*. Stockholm: Försvarsmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Protokoll Beredskapssoldatavtal*. Stockholm: Försvarsmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.

¹⁰⁴ Personalstatistik, <http://www.mil.se>, 050726.

¹⁰⁵ *Budgetunderlag för 2005*. Stockholm: Försvarsmakten, 2004. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.

Förutom yrkesofficerare finns reservofficerare som, på uppmaning, tjänstgör del av tiden. 2004 fanns knappt 15 000 reservofficerare inom Försvarsmakten.¹⁰⁶

Hemvärnet rekryterar sin personal lokalt. Deltagandet är frivilligt och grundkravet för att ingå i hemvärnet är 85 dagars militär grundutbildning (värnplik). Omkring 15 procent av hemvärnets personal är kvinnor. De erbjuds 54 timmars totalförsvarsutbildning samt befattningsutbildning i de fall de inte har fullgjort grundutbildning. Hemvärnssoldaten förbinder sig genom avtal att delta i utbildning under minst 20 timmar om året.¹⁰⁷

Civilt försvar

Civilt försvar innefattar de fredstida förberedelser som genomförs för att stärka samhällets förmåga att möta ett väpnat angrepp. Det civila försvaret utgörs inte av en enskild organisation utan avgränsas av den verksamhet som bedrivs. I och med att sannolikheten för ett väpnat angrepp bedöms som låg och genom att samhället stärker sin fredstida krishanteringsförmåga bedöms det civila försvaret kunna tillföra allt mindre till samhället i händelse av höjd beredskap. Tidigare har det civila försvaret haft till uppgift att stärka samhällets förmåga att förebygga och hantera svåra påfrestningar på samhället i fred. Uppgiften bedöms numera inte vara tillämplig för civilt försvar utan den bör kopplas till samhällets fredstida förmåga, se kapitel 3 *Samhällets krishantering*. Målsättningen för det civila försvaret är därmed att vid ett väpnat angrepp eller krig i vår omvärld:

- värna civilbefolkningen,
- säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna,
- bidra till Försvarsmaktens förmåga.¹⁰⁸

Frivilliga försvarsorganisationer

De frivilliga försvarsorganisationerna omfattar de organisationer som bedriver verksamhet som främjar totalförsvaret. De frivilliga försvarsorganisationerna får handlingsregler och finansiering från Krisberedskapsmyndigheten och Försvarsmakten. Det finansiella stödet anpassas efter medlemsantal och verksamhetsomfång. Myndigheterna ser kontinuerligt över huruvida organisationerna bör vara anslagsvärda eller inte.¹⁰⁹ Frivilliga

¹⁰⁶ *Försvarsmakten Årsredovisning 2004*. Stockholm: Försvarsmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050922.

¹⁰⁷ <http://www.hemvarnet.mil.se>, 050727.

¹⁰⁸ *Regeringens proposition 2004/05:5*. Vårt framtida försvar.

¹⁰⁹ *Ibid.*

försvarsorganisationers samarbetskommitté, FOS, driver gemensamma frågor på central, regional och lokal nivå.

Totalt har de 23 frivilliga försvarsorganisationerna drygt 700 000 medlemmar.¹¹⁰ Se *Bilaga 1* för en sammanställning av organisationerna.

Personal i frivilligorganisationerna har möjlighet att teckna avtal om tjänstgöring i totalförsvaret. Avtalspersonalen ingår i till exempel hemvärnet och insatsorganisationen inom Försvarsmakten. Övrig personal deltar på frivillig basis och utgör inte en formell del av Försvarsmakten.

Regeringens politiska inriktning avseende de frivilliga försvarsorganisationerna är att de skall följa övriga försvarets utveckling bort från invasionshotet. De frivilliga försvarsorganisationerna är i grunden tilltänkta och uppbyggda för att ge stöd åt det militära försvaret. I dagens situation är det därför prioriterat att organisationerna ges uppdrag med förnyad inriktning, inklusive stöd till samhället. Personalens lokala förankring gör dem, liksom hemvärnet, lämpliga att stötta samhället vid svåra påfrestningar.¹¹¹

Bland de initiativ som tas inom frivilligorganisationerna finns Civilförsvarsförbundets satsning på frivilliga resursgrupper, FRG. Tanken är att kanalisera allmänhetens intresse för att delta i samhällets krishanteringsarbete. FRG är en resurs på kommunal nivå utan rättslig grund, utan baseras helt på frivillighet. Medlemmar från frivilliga försvarsorganisationer, trossamfund och orienteringsklubbar deltar likväl som enskilda utan tidigare erfarenhet. De som ingår som medlemmar i en resursgrupp erbjuds en grundutbildning som omfattar 36 timmar.¹¹² 2004 fanns det 125 organiserade grupper i 110 kommuner. Målsättningen är det ska finnas minst en grupp i varje kommun.¹¹³

¹¹⁰ <http://www.skyddsstatet.se>, 051013.

¹¹¹ *Regeringens proposition 2004/05:5. Vårt framtida försvar.*

¹¹² *Frivilliga resursgrupper (FRG)*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004.

¹¹³ *Civilförsvarsförbundet 2004 i några snabba siffror*. Solna: Civilförsvarsförbundet, 2005. Tillgänglig via <http://www.civil.se>, hämtad 050917.

6. Militära resurser för stöd till samhället

Försvarmakten bedriver en omfattande verksamhet, både vad gäller personalstyrka som den materiellmängd som brukas. Den faktor som främst präglar verksamheten är de värnpliktigas tjänstgöringstid. Under den tid de står till Försvarmaktens förfogande ska de nå den duglighet som krävs för att ingå i insatsorganisationen. Utbildningen sker, generellt sett, i en rad steg. Inledningsvis sker övningar i mindre skala och därefter sker en successiv ökning i omfattning och komplexitet. Större slutövningar planeras med upp till ett års framförhållning och kan innefatta över 6 000 deltagare och 2 500 fordon från större delen av landet. Dessutom sker ett ökande antal övningar utomlands vilket ytterligare reducerar tillgängliga resurser för direkt stöd till samhället.

Framställan om stöd

Framställs ett behov av stöd till samhället till Försvarmakten krävs att en avvägning mot planerad verksamhet görs. Rör stödet räddningstjänst är statliga myndigheter, liksom Försvarmakten, skyldiga att delta om lämpliga resurser finns och deltagandet inte allvarligt hindrar dess ordinarie verksamhet, se även *Lag (2003:778) om skydd mot olyckor* i kapitel 2. För Försvarmaktens del anses främst beredskapskravet samt för värnpliktsutbildningen väsentliga övningar och truppens generella utbildningsståndpunkt kunna utgöra allvarliga hinder.¹¹⁴ Det står Försvarmakten fritt att välja den enhet som anses bäst lämpad för insatsen, både avseende tillgänglighet och personalens duglighet.¹¹⁵ Vid stöd till samhället vid andra insatser än räddningstjänst gäller bestämmelserna enligt *Förordning (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet*, se kapitel 2.

En framställan om resurser från Försvarmakten för räddningstjänstinsatser skall göras av räddningsledaren till vakthavande befäl (VB) vid det MD som har geografiskt ansvar. Råder tveksamheter kan SOS Alarm nyttjas som larmväg. Vid brådskande fall står det räddningsledaren fritt att direkt kontakta lokalt utbildningsförband eller hemvärn som beslutar

¹¹⁴ *Södra militärdistriktets plan för stöd till samhället*. Göteborg: Försvarmakten, 2004. (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

¹¹⁵ *MD Order 06-161500 Förberedande order/hemställan inför eventuella skogsbränder/översvämningar sommaren 2005*. Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

och avdelar resurser.¹¹⁶ Beslut om insats vid räddningstjänst beslutas inom MD-organisationen, medan beslut om stöd enligt förordning 2002:375 fattas av högkvarteret.¹¹⁷

Ledning

Beroende på stödets omfattning kan MD-organisationen vidta en rad åtgärder för att organisera stödet. Vid händelser av lokal prägel organiseras stödet inom MD-grupp medan större insatser samordnas på MD-nivå. Samverkanspersonal finns tillgänglig på både MD och MD-grupp. För varje enhet som sätts in utses en militärinsatschef, MIC. Denne leder alltid den militära personalen och utgör länken mellan räddningsledaren och den militära personalen samt ansvarar för rapportering upp till MD. MIC samgrupperar lämpligen med räddningsledaren.¹¹⁸ Även om militär personal leds av militärt befäl skall det tydligt poängteras att räddningsledaren har det yttersta ansvaret och beslutsrätten. Utredningen om militärt stöd till samhället slår fast följande.

Vi anser att den gällande principen om civil ledning av en insats är så självklar att den inte behöver återges i förordningstext. Däremot bör slås fast att enhet ur Försvarsmakten skall ledas av en militär chef.¹¹⁹

Vid all verksamhet inom Försvarsmakten, oavsett om den sker inom egen regi eller som stöd till samhället, är säkerheten av högsta betydelse. Verksamhetssäkerheten ställer krav på deltagande personal har erforderlig utbildning för uppgiften samt att arbetet avbryts om det inte kan ske på ett betryggande vis. MIC svarar för verksamhetssäkerheten och är den lägsta instans inom FM som kan avbryta arbetet.¹²⁰

Personal och materiel

MIC ansvarar, i samråd med MD-staben och räddningsledaren, för den insatta personalens uthållighet. Beroende på insatsens omfattning och varaktighet avlöses eller förstärks insatta enheter. Verksamheten regleras via order. Generellt sett inleds insatserna med gripbara värnpliktsförband och med materiel i bruk. I ett senare skede förstärker eller ersätter lokala hemvärnsförband och materiel ur förråd genom FMLOG:s försorg. Vid utdragna insatser kan även hemvärnsförband utan lokal förankring komma i anspråk.

¹¹⁶ Södra militärdistriktets plan för stöd till samhället.

¹¹⁷ Verksamhetsuppdrag för 2005 och (prel) för 2006 samt inriktning av verksamhet för 2007, uppslag 6.18.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Stöd från Försvarsmakten. SOU 2001:98, s. 14.

¹²⁰ Södra militärdistriktets plan för stöd till samhället.

Försvarmaktens personal består av en blandning av yrkesbefäl, värnpliktiga, civilanställda och hemvärnsmän. Personalen representerar Försvarmakten och lyder under myndighetens regelverk. Vid militärt stöd till samhället förekommer det också att personal ur de frivilliga försvarsorganisationerna deltar. De utgör en del av totalförsvaret, men ingår ej i Försvarmaktens organisation, förutom i de fall då avtal om tjänstgöring finns.

Ekonomisk ersättning

Om Försvarmakten lämnar stöd till räddningstjänst, enligt lagen om skydd mot olyckor, utgår ingen ersättning. Om stödet däremot ges i enlighet med förordning (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet gäller regler för kostnadstäckning. Beställs stödet av en annan statlig myndighet eller avser sjuktransport med helikopter, enligt 3 § i förordningen, skall Försvarmakten erhålla stöd för de merkostnader som stödet medfört. Begärs stödet av övriga, inklusive kommuner, företag och enskilda, skall Försvarmakten ta ut avgifter så att full kostnadstäckning uppnås. Täckningen skall avse såväl personella som materiella kostnader.¹²¹

Kommande förändringar

Med hänsyn till Regeringens förslag om en avveckling av militärdistriktsorganisationen, enligt ovan, kommer metodiken för det militära stödet att förändras. Regeringen menar att

*samverkan mellan försvaret och samhället i övrigt [skall] fungera lika bra eller bättre än tidigare. Försvarets stöd till kommuner och länsstyrelser kan se olika ut i olika delar av landet och formerna för samverkan och utveckling ska vara anpassad efter de regionala förutsättningarna.*¹²²

Regeringens tanke är att den direkta samverkan skall ske på lokal nivå med förbandschefen som representant för Försvarmakten. Den tidigare ordningen med militärdistriktsgrupper med ansvar för samverkan på lokal nivå avvecklas. Grupperna inordnas i grundorganisationen och skall enbart verka för utbildning av hemvärn och frivillig personal. Benämningen militärdistriktsgrupp föreslås ersättas med *utbildningsgrupp*. Förutom den lokala samverkan skall högkvarteret samordna och leda insatser av större omfattning eller komplexitet.¹²³

¹²¹ Verksamhetsuppdrag för 2005 och (prel) för 2006 samt inriktning av verksamhet för 2007, uppslag 6.18.

¹²² Rationaliseringar inom försvaret. Stockholm: Försvarsdepartementet, pressmeddelande 050602.

¹²³ Regeringens proposition 2004/05:160. Avveckling av militärdistriktsorganisationen

Försvarmakten har överlämnat ett förslag på förnyad organisation avseende den regionala ledningen till Förvarsdepartementet.¹²⁴ I avvaktan på riksdagsbeslut i frågan utgör skrivelsen ett planeringsantagande för fortsatt arbete inom FM. Den föreslagna organisationen innebär att insatsledning centraliseras från MD-staberna till HKV/OPE. Den operative chefen inom OPE är territoriellt ansvarig. Militärdistriktsstaberna avvecklas och MD-grupperna införlivas i grundutbildningsorganisationen i enlighet med propositionen. Dock anser FM att vissa uppgifter rörande säkerhetstjänst och samverkan fortsatt skall finnas utlokaliserad i landet med tydlig representation i storstadsområdena. Således föreslås fyra *säkerhets- och samverkanssektioner* att upprättas med lokalisering i Boden, Stockholm, Göteborg och Malmö (Revinge). Sektionerna är en del av OPE och leds därmed av den operative chefen. Sektionerna leder inget arbete vid insats utan stödjer verksamheten. Förutom uppgifter inom säkerhetstjänsten skall SäkSamsektionerna utöva lokal och regional samverkan med det övriga samhället efter Försvarmaktens behov. Den strikt lokala samverkansuppgift som tidigare löstes av MD-grupperna överförs till chefen vid motsvarande förband inom grundorganisationen.

¹²⁴ *Omstrukturering av Militärdistriktsorganisationen*. Stockholm: Försvarmakten, 2005 (Försvarmakten, HKV, 107 85 Stockholm).

7. Övriga resurser för krishantering

Förutom den omedelbara samverkan med räddningstjänstorganen som beskrivs i tidigare kapitel finns det en rad myndigheter och organisationer involverade i det förebyggande och akut avhjälpande arbetet med kriser i samhället.

Kommunala resurser

Förutom det kommunala ansvaret för räddningstjänst, se kapitel 4, har kommunen en rad möjligheter att leva upp till sitt ansvar inom samhällets krishantering. Det kommunala planeringsarbetet leds ofta av en särskild *beredskapssamordnare*.

Så gott som alla kommuner har en särskild organisation för psykiskt och social omhändertagande vid stora olyckor och katastrofer, *POSOM*. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör POSOM-gruppens uppgift omfatta att:

- vara stödpersoner till individer och familjer
- upprätta informations- och stödcentrum
- samverka med övriga organisationer som berörs av olyckan
- stödja räddningstjänsten vid debriefing
- verka för utbildning i den egna organisationen.¹²⁵

Socialtjänsten har en central roll i POSOM-gruppen, men det är även vanligt att representanter för skolan, kyrkan, vården, polisen och räddningstjänsten deltar. I en del fall deltar även representanter för diverse frivilliga organisationer (Röda Korset, Rädda Barnen, med flera).¹²⁶

Kommunerna är enligt lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting skyldiga att utse en särskild krisledningsnämnd. Kommunen avgör om nämnden skall vara särskilt sammansatt för ändamålet eller om en ordinarie nämnd skall få ett vidgat ansvar. Likt övriga kommunala nämnder regleras krisledningsnämndens verksamhet av ett reglemente. Reglementet förkunnar vilka verksamhetsområden nämnden har rätt att fatta beslut inom. Nämnden själv, och i förlängningen dess ordförande, avgör när en extraordinär

¹²⁵ *Psykiskt och socialt omhändertagande vid stora olyckor och katastrofer. Allmänna råd 1991:2.* Stockholm: Socialstyrelsen, 1999.

¹²⁶ *Krisberedskap i kommunernas socialtjänst 2004.* Stockholm: Socialstyrelsen, 2005. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se>, hämtad 050923.

händelse föreligger och om nämnden skall träda i kraft. Dock skall ordinarie nämnd snarast möjligt återta bestämmanderätten över sin verksamhet.¹²⁷

Landsting

Landstingen ansvarar för den medicinska katastrofberedskapen. Landstingen skall erbjuda god hälso- och sjukvård för de som bor eller vistas inom landstingsområdet. Sjukvården skall upprätthållas även vid stora olyckor och katastrofer. För att hantera ett ökat behov av vårdresurser finns en katastrofplan inom alla landsting. Planen baseras på riskanalyser och ger utrymme för en organisation som kan växa med uppgiften. Följande beredskapslägen föreslås av Socialstyrelsen:

1. Stabsläge

Innebär att katastrofledningen upprättar en ledningsgrupp/stabsfunktion som håller sig underrättad om läget, vidtar nödvändiga åtgärder och följer händelseutvecklingen.

2. Förstärkningsläge

Innebär att katastrofledningen vidtar åtgärder för punktförstärkning av viktiga funktioner inom sjukvården.

3. Katastrofläge

Innebär att alla de funktioner inom sjukvården som krävs för att ta hand om ett stort antal skadade tas i anspråk och att personal och utrustning förstärks.¹²⁸

Landstingen ansvarar dessutom för en psykologisk katastrofledningsgrupp, *KPL*. Gruppen löser motsvarande uppgifter som en POSOM-grupp, men inom landstingets regi.¹²⁹

Landstingsfullmäktige är ansvarig för en krisledningsnämnd på samma sätt som kommunen, se ovan.

Krisberedskapsmyndigheten

Krisberedskapsmyndigheten (KBM) är den statliga myndighet som har det övergripande ansvaret för att samordna och utveckla samhällets krisberedskap. KBM samarbetar med kommuner, landsting, andra statliga myndigheter samt med näringslivet för att stärka den gemensamma förmågan att möta en krisartad händelse. Myndigheten har inget operativt ansvar, men skall i det akuta krisskedet kunna ge stöd i form av rådgivning och expertutlåtande. Vidare skall lägesredovisningar från aktiva instanser kunna rapporteras till Regeringen. KBM lyder under Försvarsdepartementet.

¹²⁷ Christer Hjert, *Kommunledningen i stormens öga*. Stockholm: Svenska kommunförbundet, 2003. tillgänglig via <http://www.skl.se>, hämtad 051020.

¹²⁸ *Riktlinjer- Medicinsk katastrofberedskap*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2003. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se>, hämtad 050923.

¹²⁹ *Ibid.*

KBM är dessutom den myndighet som reglerar medel för civilt försvar och för trossamfund. Några av de frivilliga försvarsorganisationerna får uppdrag av KBM. Trossamfundet samlas i ett råd för att diskutera möjligheter till att medverka i samhällets krishantering.¹³⁰ Se även under *Frivilligorganisationer och trossamfund* nedan.

Till grund för värdering av och anslag till verksamheten finns sex samverkansområden:

1. Teknisk infrastruktur
2. Transporter
3. Spridning av farliga ämnen
4. Ekonomisk säkerhet
5. Områdesvis samordning, samverkan och information
6. Skydd, undsättning och vård.¹³¹

Inom respektive samordningsområde finns de myndigheter som bedöms viktiga för samhällets krishanteringsförmåga inom respektive sektor. Myndigheterna skall sedan involvera kommuner, landsting och övriga i arbetet. Se *Bilaga 2* för en sammanställning.

KBM bygger ut, förvaltar och utvecklar *RAKEL*.¹³² Systemet kommer successivt att ersätta de drygt 200 nationella och lokala sambandssystem som finns i dagsläget. Uppbyggnaden av *RAKEL* inleds 2005 och delas in i sju etapper. Arbetet med etablering bedöms vara avslutat 2010.¹³³ De som ansluts till *RAKEL* är först och främst blåljusorganisationer; polis, kommunal räddningstjänst, akut- och ambulanssjukvård. Dessutom kommer Försvarsmakten, Tullverket, Kriminalvårdsverket, Kustbevakningen och krisledningsorganisationerna inom kommun, landsting och länsstyrelse att beredas tillträde till systemet. Efter behov skall även andra intressenter inom skydds- och säkerhetssektorn ges tillträde. Efter den omfattande stormen i januari 2005 har det riktats synpunkter på att el- och telebolagen skall tas med i *RAKEL*.¹³⁴

¹³⁰ *Samhällets krisberedskap bygger på samarbete*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Radiokommunikation för effektiv ledning.

¹³³ <http://www.rakel.info>, 050722.

¹³⁴ *Erfarenheter av krishanteringsarbetet efter Gudrun*. Vällingby: Svenska kraftnät. Tillgänglig via <http://www.svk.se>, hämtad 050722.

RAKEL baseras på den internationella standarden *TETRA*¹³⁵ som utvecklats av det europeiska standardiseringsorganet ETSI. Idag finns TETRA-system i ett 70-tal länder.¹³⁶ Kännetecknade för TETRA-system är digital överföring av tal och data, tillförlitlighet och redundans.

Statens räddningsverk

Räddningsverket är en myndighet som verkar för att ett säkrare samhälle. Verket arbetar aktivt med att, genom förebyggande arbete, minska antalet olyckor och skapa en säkrare tillvaro i samhället.

Räddningsverket utbildar den kommunala räddningstjänstpersonalen. Utbildningen sker vid skolorna på Sandö, i Rosersberg, Skövde och Revinge.

Räddningsverket är tillsynsmyndighet för bland annat lagen om skydd mot olyckor. Myndigheten tar fram föreskrifter och allmänna råd för att stärka samhällets säkerhet och skydd mot olyckor.¹³⁷

Svenska Kraftnät

Svenska Kraftnät är ett statligt affärsverk, det vill säga ett bolag som kontrolleras av Regeringen. Bolaget sköter det svenska stamnätet för elkraft och har det övergripande systemansvaret för elförsörjningen.¹³⁸

Affärsverket samordnar tillsammans med branschorganisationen *Svensk Energi* den *elsamverkan* som sker inom Sverige för att förmildra skadeverkningarna vid långvariga elavbrott.¹³⁹

Svenska Kraftnät står även för viss utbildning inom elkraftssektorn. De ansvarar för utbildningen av civilpliktiga linjereparatörer och kraft- och ställverksoperatörer samt för utbildning och bemanning av en nationell stödenhet benämnd *Mobila Reparationsstyrkan*.¹⁴⁰

¹³⁵ Terrestrial Trunked Radio.

¹³⁶ <http://www.tetramou.com>, 050722.

¹³⁷ <http://www.srv.se>, 050722.

¹³⁸ *Årsredovisning 2004*, Vällingby: Svenska Kraftnät, 2005. Tillgänglig via <http://www.svk.se>, hämtad 050722.

¹³⁹ *Stormen Gudrun- Konsekvenser för nätbolag och samhälle*. Eskilstuna: Energimyndigheten, 2005.

¹⁴⁰ <http://www.svk.se>, <http://www.400000volt.nu>, 050916.

Sedan 2000 finns överenskommelse mellan Svenska Kraftnät och Försvarsmakten avseende stöd vid störningar i elförsörjningen i fred. Överenskommelsen ger Svenska Kraftnät möjligheten att vid hemställan från drabbade elbolag erhålla transportresurser från Försvarsmakten. Resurserna kan bestå av flyg-, helikopter- och landtransporter. Behovet av plogningsresurser och fordon med översnökapacitet poängteras särskilt.¹⁴¹

SOS Alarm

SOS Alarm är det företag som står för larmnumret 112, samt för utlarmning av resurser för både kommunal och statlig räddningstjänst. Företaget svarar också för larmning och dirigering av ambulanser på landstingens uppdrag. Totalt finns 19 SOS-centraler i landet, samtliga med hög säkerhetsnivå och teknisk pålitlighet. Exempelvis finns alltid dubbel bemanning, redundanta reservsystem, reservkraft samt ett starkt byggnadstekniskt skydd såsom skottsäkra fönster. Företaget ägs till 50 procent av staten, medan Landstingsförbundet och Förenade Kommunföretag AB äger vars 25 procent.¹⁴²

Frivilligorganisationer och trossamfund

Förutom de frivilliga försvarsorganisationerna finns det en rad andra organisationer som deltar i krishanteringsarbetet. Bland annat finns de stora organisationerna med internationell bakgrund såsom Röda Korset, Rädda Barnen, Lutherhjälpen och Greenpeace. Vidare finns intresseorganisationer med mer eller mindre lokal utbredning. Grupperna har vanligtvis ett särintresse som grund för sin verksamhet. Exempelvis finns det en rad föreningar för viltrehabilitering.

Dessutom finns trossamfundet samlade i *TKR*, Trossamfundet krisberedskapsråd, under ledning av Krisberedskapsmyndigheten. Bland representanterna finns både Svenska Kyrkan och en rad frikyrkor.¹⁴³

¹⁴¹ *Överenskommelse mellan Affärsverket Svenska Kraftnät och Försvarsmakten avseende stöd till elförsörjningen i fred*. Stockholm: Försvarsmakten, 2000 (Försvarsmakten HKV, 107 85 Stockholm).

¹⁴² <http://www.sosalarm.se>, 051020.

¹⁴³ *Trossamfundens medverkan i krishantering*. Stockholm: KBM, 2004.

8. Genomförda insatser

Varje år stödjer militära resurser samhället vid krissituationer. Insatserna varierar i omfattning, men generellt sett är det de större insatserna som på ett representativt sätt visar hur det militära stödet kan utformas vid regional och lokal insats. Nedan följer en redogörelse för ett antal insatser där stödet kan bedömas som omfattande. Insatserna är valda i närtid för att representera försvarets nuvarande organisation och arbetsmetodik. Förutom denna typ av mer omfattande insatser deltar enheter ur Försvarmakten varje år i insatser av mindre omfattning. Under 2004 stöttade personal ur FM vid 96 efterforskningar av försvunna personer. Vid 283 tillfällen gavs stöd vid ammunitionsröjning. Försvarets helikoptrar bidrog under 2004 vid 370 tillfällen med stöd enligt LSO och gav stöd till statliga myndigheter vid 80 tillfällen.¹⁴⁴

Stormen Gudrun, januari 2005

Under lördagen den 8 januari 2005 drog ett omfattande oväder in över södra Sverige. Vindarna tilltog under eftermiddagen och kulminerade omkring klockan 22. Vindbyarna nådde orkanstyrka på 42 meter per sekund. Omkring 150 miljoner träd fälldes av stormen, vilket ledde till över 600 000 abonnenter blev utan el och 300 000 abonnenter blev utan telefon. Totalt skadades 2 000 mil elledning.¹⁴⁵ Hälften av elabbonenterna fick tillbaka strömmen inom det första dygnet, men det dröjde nästan sex veckor innan samtliga fastboende hade strömmen åter.¹⁴⁶ Det drabbade området omfattade norra Skåne, Halland, Blekinge och, framför allt, Smålands inland.

Den militära insatsen inleddes under stormdygnet och fortgick sedan i fem veckor fram till den 11 februari.

¹⁴⁴ *Försvarmakten Årsredovisning 2004.*

¹⁴⁵ *Storm: Krishantering i kommuner och landsting som drabbats av stormen Gudrun.* Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, 2005.

¹⁴⁶ *Stormen Gudrun- Konsekvenser för nätbolag och samhälle.*

Som mest genomfördes 85 parallella punktinsatser under militär ledning. Då stödet var som mest omfattande fanns drygt 1 000 man ur Försvarsmakten engagerade samtidigt och den totala arbetsinsatsen under perioden bedöms uppgå till 20 000 mandagar. Primärt nyttjades värnpliktiga ur utbildningsförbanden, men personal ur hemvärnet deltog även under hela insatsen. Förutom personal ur Försvarsmakten deltog medlemmar ur de frivilliga försvarsorganisationerna på direkt uppmaning av kommunerna. Detta stöd bedöms ha uppgått till omkring 700 mandagar.¹⁴⁷

Förutom personal bidrog Försvarsmakten med materiel till behövande och för att underlätta återställningsarbetet av elnätet. Drygt 1 000 elverk ställdes till förfogande för allmänheten. Elverken användes främst till att strömsätta anläggningar med särskilt behov, till exempel äldreboende och lantbruk. Militär personal drivmedelsförsörjde även utlånade elverk. Förutom elverk bidrog Försvarsmaktens enheter med sambandsutrustning för att ersätta skadade teleförobindinger. Utrustningen bestod av mobila radiolänkenheter samt fiberoptisk kabel.¹⁴⁸ Inom ramen för räddningstjänstinsatser stöttades den uppsökande verksamheten till boende på landsbygden, bland annat genom bandvagnstransporter och MC-patruller. Militär personal upprättade värmestugor och sambandsplatser med möjlighet för allmänheten att nå SOS Alarm. Två eftersök av försvunnen person genomfördes under insatsen.¹⁴⁹

För att återställa elnätet nyttjades samarbetsavtalet med Svenska Kraftnät, se under *övriga resurser för krishantering*, kapitel 7. Bland annat genomfördes ett tjugotal transporter med flygvapnets transportplan, både nationellt och internationellt. Inspektion av ledningssträckor genomfördes med hjälp av helikopter. Ett hundratal fordon ställdes till kraftbolagens förfogande, varav en del med frivilliga förare.¹⁵⁰

Den militära insatsen leddes av staben för södra militärdistriktet i Göteborg med stöd av högkvarteret. Ledningsgruppen vid MD S bestod som mest av 12-13 anställda, både militär och civil personal. MD-grupperna anpassade sin ledningsstruktur beroende på de lokala behoven av stöd. MIC påbörjade ledning H 24 under lördagen på order av MD S.

¹⁴⁷ MD S slutrapport avseende FM stöd till samhället vid orkanen Gudrun. Göteborg: Försvarsmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

¹⁴⁸ S 1 utvärdering efter insatser i samband med stormen Gudrun 2005. Enköping: Försvarsmakten, 2005 (S 1, Box 920, 745 25 Enköping).

¹⁴⁹ MD S slutrapport avseende FM stöd till samhället vid orkanen Gudrun.

¹⁵⁰ Erfarenheter av krishanteringsarbetet efter Gudrun.

Samverkan genomfördes med berörda länsstyrelser och räddningstjänster. Länsstyrelsen i Kronoberg förstärktes med samverkansofficer. Samtliga grundutbildningsförband inom MD S deltog i det akut avhjälpande arbetet.¹⁵¹

Synpunkterna på Försvarmaktens insats efter stormen är generellt sett positiva. Utvärderingar visar att det var främst i de kommuner där samarbetet med hemvärn och frivilligorganisationer varit välutvecklat som stödet kunnat bedrivas med full kraft. I andra kommuner var stödet betydligt mindre. Hemvärnets lokalförankring poängteras som en nyckel till framgång.¹⁵² De problemområden som identifierats berör bland annat tolkningen av räddningstjänstbegreppet, se även nedan om *höga vattenflöden i Småland, juli 2004*. Försvarmakten har även synpunkter på vem som bör inleda samverkan. FM har inget samverkansansvar men ser sig ändå som den part som inleder samverkan, på gott och ont. Dessutom påpekar FM brister i delar av övriga samhällets förmåga att upprätthålla ledning H 24. Försvarmaktens krav på verksamhetssäkerhet för personal kan ge upphov till svårigheter. Røjning av stormfälld skog kräver en kompetens som normal inte finns inom FM. Skillnader i civila och militära bestämmelser kan leda till att FM tvingas frånsäga sig vissa uppdrag. Slutligen påpekas att det saknas rutiner för utlåning och uthyrning av militär materiel till privat personer och att färdiga mallar för detta föreslås tas fram.¹⁵³

Höga vattenflöden i Småland, juli 2004

Under inledningen av juli 2004 fick centrala Småland ta emot mycket nederbörd. Regnet orsakade höga flöden i flera vattendrag. I Lagan och Mörrumsån uppnåddes 50-årsflöden och i en rad mindre tillflöden bedöms återkomsttiden uppgå till flera hundra år.¹⁵⁴ De höga vattenstånden medförde problem i bland annat Värnamo och Ljungby.

Försvarmaktens insats inleddes den 10 juli och pågick fram till den 26 samma månad. Insatsen försvårades något av att den genomfördes under semesterperioden. Återigen leddes insatsen av MD S. Från ledningen i Göteborg gavs order till de fyra MD-grupperna i det drabbade området. Ytterligare fyra MD-grupper intog beredskapsläge. Värnpliktiga från fyra utbildningsförband kallades in och ytterligare två var beredda på insats. Som mest deltog

¹⁵¹ MD S slutrapport avseende FM stöd till samhället vid orkanen Gudrun.

¹⁵² Utvärdering av krishanteringsarbetet efter orkanen GUDRUN i Kronobergs län vintern 2005. Växjö: Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2005. Tillgänglig via <http://www.g.lst.se>, hämtad 050801.

¹⁵³ MD S slutrapport avseende FM stöd till samhället vid orkanen Gudrun.

¹⁵⁴ Martin Häggström, "Översvämningar i Småland". *Väder och vatten*, juli 2004. Norrköping: SMHI.

omkring 145 värnpliktiga med befäl och omkring 135 hemvärnssoldater. Totalt nyttjades cirka 175 värnpliktiga och knappt 600 hemvärnssoldater under insatsen.¹⁵⁵

Personalens huvudsakliga uppgift var att bygga och övervaka barriärer i anslutning till bebyggelse och broar. Räddningsverket ställde 95 000 sandsäckar till förfogande. De transporterades, genom Försvarmaktens försorg, i två omgångar från förstärkningsförråd i Mälardalen. Dessutom bidrog Försvarmakten med motorsprutor, vinschar samt förankring- och markkarsatser. De senare används av ingenjörsförbandet från Eksjö för att stadga broar och andra konstruktioner under vattentryck.¹⁵⁶

Omdömet av Försvarmaktens stöd vid översvämningarna är positivt. Bland annat anses det faktum att militära enheter har egen ledningsstruktur och egna resurser för underhåll och samband vara till stor fördel.¹⁵⁷ Ett problemområde som identifierades under och efter insatsen är räddningstjänstens avslutande. Det är för Försvarmaktens verksamhet av stor betydelse att räddningstjänsten är tydligt definierad, både i tid och i omfattning. Vid stöd till räddningstjänst kan värnpliktiga nyttjas i enlighet med LSO. Vid fortsatt stöd efter räddningstjänstens avslutande krävs insats enligt Förordning (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet. Därvid kan inte värnpliktiga nyttjas på andra grunder än frivillighet, om inte uppgiften kan kopplas till utbildningsmålet för befattningen.¹⁵⁸ Räddningsverket väljer dessutom att koppla beslut om räddningstjänstens omfattning och utsträckning i tid till den statliga ersättning för räddningstjänstkostnader som utgår vid omfattande insatser. Verket pekar på att vid stora insatser likt översvämningar krävs noga överväganden kring vad som omfattas av räddningstjänstbegreppet.¹⁵⁹

Oljesanering i sydöstra Skåne, juni 2003

Den 31 maj 2003 havererade och sjönk det kinesiska lastfartyget *Fu Shan Hai* efter kollision med ett annat fartyg. Haveriet skedde norr om Bornholm. Ombord *Fu Shan Hai* fanns knappt 2 000 ton olja av varierade kvalitet. Efter oljesanering till sjöss bedömdes oljan nå kusten den 3 juni. *Sydöstra Skånes Räddningstjänstförbund* (SÖRF) fattade beslut om att tillämpa räddningstjänst, enligt dåvarande räddningstjänstlagen, från och med den 2 juni. SÖRF

¹⁵⁵ MD S slutrapport avseende militärt stöd vid höga vattenflöden i Småland 2004-07-10—26. Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Översvämningar sommaren 2004. Karlstad: Räddningsverket, 2004.

¹⁵⁸ MD S slutrapport avseende militärt stöd vid höga vattenflöden i Småland 2004-07-10—26.

¹⁵⁹ Översvämningar sommaren 2004.

begärde stöd från Försvarsmakten via MD S och från frivilliga försvarsorganisationer på lokal nivå. MD S avdelar 40 värnpliktiga samt befäl från regementet i Revingehed för att stödja SÖRF med miljösanering. MIC avdelades ur *Södra Skånska gruppen* (SSK) samtidigt som enheter ur hemvärnet fick i uppgift att vara beredda att ta över saneringen.¹⁶⁰

Under 11 dygn stöttade militära enheter SÖRF med arbetet att sanera kontaminerade kuststräckor. Under de inledande sju dyggen bedrevs räddningstjänst. Den militära medverkan i insatsen bedrevs de avslutande dyggen med stöd av förordningen om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet. Förutom arbetet med att direkt sanering stöttade FM dessutom med logistik och materielhantering. Bland annat lades 450 meter fordonsmattor ut i de känsliga dynerna vid stränderna. En hetvattentvätt rekvirerades för att sanera arbetsverktyg efter dagsverket. Under hela insatsen bidrog *Svenska Lottakåren* med mat och övrig förplägnad. Som mest var över 300 man insatta under militär ledning.¹⁶¹ Tillsammans med frivilliga privatpersoner och organisationer uppgick saneringsstyrkan som mest till 550 personer.¹⁶²

SÖRF redogör i sin utvärdering av insatsen att den interna organisationen fungerade väl men slår tydligt fast att:

*Ryggraden i insatsen var Försvarsmakten. Utan militären, hemvärnet och de frivilliga organisationerna som ex Lottakåren hade insatsen misslyckats. Att leda en stor organisation med lyckad logistik, förtäring, ordning och uthållighet är en förmåga som Försvarsmakten besitter. Det är djupt imponerande att se alla dessa människor som lägger ner både själ och hjärta i arbetet. Den kompetens som finns inom hemvärnet och de frivilliga organisationerna är beundransvärd.*¹⁶³

Vidare beröms Försvarsmaktens förmåga att bygga upp tillfälligt sammansatta enheter:

*Faktorer som informell kompetens, yrkesskicklighet och praktiskt handlag var några av kriterierna som prioriterades över titel och formell kompetens. Det är tack vare detta som organisationen blev effektiv och slagkraftig.*¹⁶⁴

¹⁶⁰ MD S slutrapport avseende militärt stöd vid oljesanering sydöstra Skåne juni 2003. Göteborg: Försvarsmakten, 2003 (MD S, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Eva Ljungkvist, *Oljesanering på Österlenkusten*. Ystad: Sydöstra Skånes Räddningstjänstförbund, 2003. Tillgänglig via <http://www.ystad.se>, hämtad 050704.

¹⁶³ Ibid., s. 36.

¹⁶⁴ Ibid.

Det främsta problemet i samverkan mellan militära och civila enheter under insatsen var bristen på gemensamt sambandssystem för militären, räddningstjänst och polis. I insatsområden var täckningen för mobiltelefoni bristfällig vilket ytterligare försvårade sambandet. Förhoppningen är att införandet av RAKEL (se *KBM* under *övriga organisationer för krishantering*, kapitel 7) kommer att avhjälpa denna brist.¹⁶⁵

En annan synpunkt som framförts under utvärderingen är uppfattningen av att den kommunala räddningstjänsten som ansvarade för insatsen blev åsidosatt av Försvarmakten. En representant från SÖRF uttrycker sig att ””sen kunde jag uppleva att räddningstjänsten ibland inte behövdes, försvaret tog lite för stor plats. Här borde nog klargjorts tidigt vem som leder människor och vem som är expert””.¹⁶⁶

¹⁶⁵ *MD S slutrapport avseende militärt stöd vid oljesanering sydöstra Skåne juni 2003.*

¹⁶⁶ *Oljesanering på Österlenkusten*, s. 66.

9. Exempel på förberedande åtgärder

Till följd av stormen Gudrun fanns sommaren 2005 betydligt mer fallen skog än normalt i de drabbade områdena. Fallen skog ger förhållanden som på flera sätt ökar risken för skogsbränder. Mängden kvistar och grenar på marken ökar vilket medför en ökad sannolikhet för antändning vid torr väderlek. Den ökade aktiviteten i markerna, med osedvanligt många skogsarbetare såväl som stormturister, orsakar en ökning i tillgängliga tändkällor. De liggande träden gör att bränslemängden nära mark ökar vilket ger kraftiga bränder som dessutom sprider sig 10-20 gånger fortare än i stående skog. Stora partier av den stormdrabbade skogen är svårtillgänglig vilket i princip omöjliggör direkt släckning, utan branden får väntas ut.¹⁶⁷

Regeringen har givit Räddningsverket i uppdrag att stödja arbetet med att förebygga och förbättra förmågan att hantera skogsbränder. Uppdraget syftar även till att garantera en god förmåga under sommaren 2006 då mycket stormfälld skog bedöms finnas orörd i skogar tills dess. Samverkan skall, enligt uppdraget ske med Försvarmakten, Skogsstyrelsen och berörda länsstyrelser.¹⁶⁸ Räddningsverket har kallat till seminarium samt gett ut information om hur skogsbränder förebyggs.¹⁶⁹

Under 2004 drabbades centrala Småland av översvämningar, se *genomförda insatser* kapitel 8. Motsvarande situation var tänkbar under sommaren 2005. Översvämningarna skulle då troligtvis förvärras genom att marken i den stormfällda skogen inte skulle ha samma förmåga att ta emot nederbörd som ett intakt bestånd.

De åtgärder som Försvarmakten har genomfört, genom södra militärdistriktets ledning, omfattar inventering av tillgänglig personal och materiel för skogsbränder och översvämningar. Inventeringen kompletterade den ordinarie planeringen kring Försvarmaktens stöd till samhället. Inventeringsunderlaget tillsändes berörda länsstyrelser och räddningstjänster samt Räddningsverket. De förband som hade till uppgift att bistå med personal och fordon fick genom en förberedande order direktiv om hur beredskapen skulle fullföljas.

¹⁶⁷ Karl-Axel Dahlberg, "Skogsbrandsläckning". *Sirenen*, Nr 4 2005. Karlstad: Räddningsverket.

¹⁶⁸ *Uppdrag till Räddningsverket inför ökad risk för skogsbränder efter stormen*. Stockholm: Försvarsdepartementet, pressmeddelande 050519.

¹⁶⁹ "Åtgärder för att förebygga skogsbränder". *Aktuellt från Räddningsverket*, Nr. 2 2005. Karlstad: Räddningsverket.

Bland de resurser, i de sex sydligaste länen, som fanns tillgängliga för stöd till samhället under sommaren 2005 fanns bland annat omkring 500 terrängfordon och 550 övriga fordon, varav knappt 80 entreprenadmaskiner och drygt 20 brandfordon. Dessutom fanns 21 motorsprutor tillgängliga. Vid en storskalig utrymning på grund av skogsbrand hade militära enheter till uppgift att biträda. Dessutom fanns beredskap för förläggning och utspisning av de evakuerade. Försvarmaktens resurser bedömdes räcka till att ge mat och dryck tre gånger per dygn till omkring 16 000 personer och upplåta tält- eller inomhusförläggning för upp till 12 500 personer. Den förebyggande ordern upphörde att gälla 050930.¹⁷⁰

På lokal nivå förstärktes förmågan genom utbildning. I Kalmar län lät hemvärnet utbilda minst 50 hemvärnssoldater i varje kommun. Insatstiden var mindre än sex timmar och uthålligheten bedömdes till flera dygn med egen ledning, underhåll och transportresurser.¹⁷¹

¹⁷⁰ MD Order 06-161500 Förberedande order/hemställen inför eventuella skogsbränder/översvämningar sommaren 2005. Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

¹⁷¹ Ibid.

10. Militärt stöd i andra länder

Likt Sverige har andra länder lagar och förordningar för hur de militära styrkorna skall stötta samhället vid svåra påfrestningar. Varje land är unikt i sin konstitution och uppbyggnad, men jämförelser kan ändå vara relevanta med hänsyn till stödets praktiska utformning. Följande länder jämförs:

- Danmark
- Norge
- Finland
- Nederländerna
- Tyskland

Utredningen från SOU har jämfört länderna med hänsyn till militärjuridik.¹⁷²

Krisberedskapsmyndigheten ser å sin sida till deras operativa förutsättningar för civil-militär samverkan.¹⁷³

Länderna skiljer sig, inom detta område, främst åt avseende statsskick, de militära styrkornas organisation, personalförsörjning och krigserfarenhet.

Finland är en republik med en styrande president och Tyskland är förbundsrepublik med en förbundskansler. Övriga länder är, likt Sverige, konstitutionella monarkier. Finland är inte medlem i NATO och Norge står utanför EU. Samtliga av de jämförda länderna har krigserfarenhet i modern tid, något som Sverige lyckligtvis saknar. Danmark, Norge och Finland delar Sveriges personalförsörjningssystem med allmän värnplikt, medan Nederländerna förlitar sig på en yrkesarmé. Tyskland har ett system som till del baseras på plikt, till del på kontrakterade soldater.

¹⁷² Stöd från Försvarmakten. SOU 2001:98.

¹⁷³ *International CEP Handbook 2003*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2003.

Danmark

Danmark har ett totalförsvar där varje aktör tar ansvar inom egen uppgift, men även har till uppgift att samverka med övriga aktörer. Totalförsvaret utgörs av:

- De väpnade styrkorna (*Forsvaret*)
- Räddningsberedskapen
- Civilberedskapen

Totalförsvaret har inte samma författningsmässiga grund som i Sverige. Uppgiftställningen för försvaret är en generell överenskommelse snarare än ett lagstadgat faktum. Det danska Forsvaret har i uppdrag att, utöver sina militära huvuduppgifter, delta i civila uppgifter. I huvudsak innebär det att försvaret, på begäran av det civila samhället, skall bidra med egna resurser då ordinarie resurser är otillräckliga. Forsvarets interna bestämmelser talar om *stöd med allmän inriktning*. Exempelvis berör detta sjuktransporter, sökning efter försvunna personer, min- och ammunitionsröjning, brandbekämpning och trafikövervakning. *Stöd vid katastrofer* omfattar insatser vid tågolyckor, vid brand i skogs- eller myrmark samt vid utsläpp av olja och andra föroreningar. Räddningsberedskapen har till uppgift att möta kortsiktiga hot mot befolkningen medan Civilberedskapen möter de långsiktiga.

Totalförsvaret har en stark regional organisation där befälhavare ur militära styrkor, räddningsberedskapen och polisen i samråd med politiska beslutsfattare bildar en styrelse för regional krishantering. Totalt finns sju regionala råd i Danmark. Planeringen inom rådet syftar till en god förmåga att möta kriser och ofred. En del i denna planering är regelbundna övningar där civil/militär samverkan prövas.

Norge

Norge har likt Danmark, och Sverige, ett totalförsvar som innefattar militära och civila resurser. *Sivilforsvaret* är organiserat i 20 distrikt under ledning av Norges motsvarighet till Räddningsverket, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). Landet har genom lag och förordning reglerat fredstida stödet från de väpnade styrkorna till civila myndigheter. Bland annat kan hemvärnsmän beordras att bidra med arbete för att förhindra och begränsa skadeverkningarna av naturkatastrofer och andra allvarliga olyckor. Militära resurser anses spela en betydelsefull roll i utövandet av räddningsoperationer både till land, men kanske framför allt, till sjöss och i luften.

Norges planering för krisartade händelser och ofred bygger på ett ömsesidigt beroende och samarbete mellan militära och civila resurser.

Finland

Finland har presidenten som överbefälhavare och slutgiltig chef för de väpnade styrkorna. Den civil-militära samverkan är indelad i tre nivåer. Överst finns direkt samverkan mellan försvarsdepartementet och övriga departement. Därefter finns en regional nivå där samverkan sker inom västra, östra och norra Finland. Avslutningsvis finns den lokala nivån där samverkan sker inom något av de 22 räddningsområden som ingår i det finska räddningsväsendet.

Försvarsmakten i Finland är enligt lag skyldig att tillhandahålla utrustning, personresurser och experthjälp i de fall en olyckas särdrag eller omfattning kräver så. Försvarsmakten får uttryckligen inte försumma sina försvarsuppgifter då den deltar i räddningsinsatser.

Nederländerna

Nederländerna har ett krishanteringssystem som innebär att varje departement ansvarar för förmågan att möta kriser inom egen sektor. På lokal nivå finns har civilförsvaret ersatts av en organisation för katastrofhantering med den lokale borgmästaren som ytterst ansvarig vid omfattande olyckor.

Nederländerna är indelat i tolv provinser där varje provins leds av en kommissionär som är utsedd av monarken. Ett folkvalt regionråd övervakar kommissionärens arbete. Begäran av militärt stöd till räddningsinsatser sker genom kommissionären till ansvarig minister inom berört departement. Vid brådskande fall kan den lokale borgmästaren ställa en direkt begäran till provinsens militära befälhavare. Om så sker skall kommissionären omedelbart underrättas om vidtagna åtgärder.

Tyskland

I det tyska försvaret utgörs av dels militära, dels civila enheter. De planeras och organiseras helt oberoende av varandra. Enligt konstitutionen har de likvärd status i både fred och ofred och ingen del har befälsrätt över den andra. Dock finns det ett antal fall där militära resurser ur *Bundeswehr* kan nyttjas för civil krishantering. Direktiv och riktlinjer är framtagna för följande fall:

- Hjälpinsatser på sociala och karitativa områden.
- Hjälpinsatser vid naturkatastrofer, särskilt svåra olyckshändelser och trängande nödsituationer.
- Insats med militär räddningsutrustning inom civil räddningstjänst.

Vid allt militärt stöd råder försiktighet i nyttjandet av resurserna. Stödet är inte en del av Bundeswehrs ursprungliga uppgifter och ges därmed enbart som ett stöd på direkt uppmaning. Kostnader för stödet betalas till stor del av den som begär det och stödet skall upphöra snarast efter att de ordinarie myndigheterna själva förmår avvärja faran. Vid militärt stöd till humanitära insatser skall en civil chef ge anvisningar och direktiv till den militära chefen. Befälsordningen inom den militära styrkan tillåts vara opåverkad.

11. Slutsats och diskussion

De övergripande principerna om ansvar, likhet och närhet som utgör grunden i det svenska krishanteringssystemet medger både möjligheter och begränsningar. Strävan att hantera krisen på lägsta möjliga nivå ger den ansvarige beslutsfattaren goda möjligheter att påverka sin egen och sin omgivnings situation. Genom förberedande åtgärder och god planering kan den lokala förmågan att möta kriser stärkas. Begränsningen kan ses i att ingen träder in och tar vid när krisen blir svårhanterad. De egna resurserna har fortsatt det överhängande ansvaret för att tillse att nödvändiga resurser görs tillgängliga. Situationen illustreras tydligast på lokal nivå där kommunen har ansvar för skydd mot olyckor likväl som för extraordinära händelser.

Bland de resurser som kan göras tillgängliga för, till exempel, den kommunala räddningsledaren utgör Försvarmakten en viktig del. Erfarenheten visar på en rad större räddningsinsatser där Försvarmaktens medverkan haft avgörande betydelse.

I takt med Försvarmaktens utveckling av den internationella verksamheten och de föreslagna nerdragningarna i den territoriella verksamheten föreligger en fara att resurserna för samverkan och planering med övriga samhället kommer att minska. Försvaret tog tidigare ett omfattande ansvar för den territoriella verksamheten. Avvecklingen av dagens militärdistriktsorganisation innebär att det territoriella ansvaret på regional nivå nedprioriteras ytterligare och att all verksamhet leds från central nivå. Inför de föreslagna SäkSamsektionerna kommer fortsättningsvis samverkan med övriga samhället visserligen ske, men sektionerna kommer inte att ta del i insatsledningen, enligt nuvarande förslag. Hemvärnet kommer även framgent att ha kvar sin lokala prägel och anknytning. Dock kan Hemvärnets fortsatta neddragning i personal leda till en försämring i tillgängliga resurser även här.

Avvecklingarna inom Försvarmakten leder till den nuvarande metodiken där militärdistriktsgrupperna, med stöd av militärdistriktsstaben, upprätthåller lokal samverkan försvinner. Förändringen ställer nya krav på främst förbandschefer inom FM som får ansvar för samverkansfrågan. Engagemanget från respektive förband att förbereda samt delta i stöd till samhället kommer att präglas av andra faktorer än idag. Variationen från förband till förband kommer troligtvis att öka jämfört med dagens situation. Innebär förändringarna att den lokala samverkan begränsas och att de förberedande åtgärderna uteblir kommer igångsättandet av en insats att försvåras. Nyordningen medför även att de som kan tänkas vara

i behov av stöd får allt större anledning att upprätthålla kontakten med Försvarens organisationer på respektive nivå om tillgängligheten av militärt stöd skall kvarvara.

Sedan 2000 leder i huvudsak militärdistriktsstaberna Försvarens medverkan i insatser av större omfattning. Stabernas arbete kommer framgent att delas mellan ledning från förbandsnivå och ledning från högkvarteret via OPE. På förbandsnivån borde det finnas goda möjligheter att uppnå individuell kontakt och personkännedom mellan de som framställer om stöd och de som bidrar med det. Samverkan med OPE sker på myndighetsnivå vilket ställer ökade krav på att framställan är väl underbyggd, både avseende omfattning och underlag för begäran.

Dock krävs det alltid att den som gör en framställan är tydlig med genom vilket mandat som stödet begärs. Det författningsmässiga stödet ger möjlighet att begära militära resurser till ett vitt spektrum av uppgifter. Tydligast är kanske fallet när en räddningsledare anmodar om resurser enligt lag (2003:778) om skydd mot olyckor. Kärnfrågan är i detta fall om hela insatsen omfattas av räddningstjänst. Vid omfattande händelser som inte tydligt avgränsas varken i tid eller rum kan det vara svårt att avgöra vad som utgör räddningstjänst. Kan inte räddningstjänst påkallas gäller främst förordningen (2002:375) om Försvarens stöd till civil verksamhet som grund för deltagande. Dock kan det uppstå situationer när även förordning är svår att tillämpa. Bland annat har Försvarens en skyldighet mot sin värnpliktiga personal att under deras tjänstgöringstid ge dem den utbildning som insatsorganisationen kräver. Nyttjas pliktskyldig personal till arbetsuppgifter som faller utanför utbildningens behov benämns detta som *grå arbetskraft*¹⁷⁴ och strider mot lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt. Skall totalförsvarspiktig personal nyttjas till uppgifter annat än räddningstjänst krävs därför en värdering om huruvida arbetsuppgifterna är lämpliga eller ej. Alternativt får den värnpliktiga personalen delta på frivillig basis, något som inte omfattas av förordningen.

En annan aspekt som påverkas av mandatet för framställan är kostnadsersättningen efter insats. Den kommunala räddningstjänsten har viss rätt till statlig ersättning i samband med kostsamma räddningstjänstinsatser. Stöd från statliga myndigheter, likt Försvarens, är dessutom kostnadsfritt för kommunen vid räddningstjänst. Nyttjas militära resurser vid sidan

¹⁷⁴ *Rätt och fel i lumpen*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar. Tillgänglig via <http://www.psyccdef.se>, hämtad 051020.

av räddningstjänst görs detta mot kostnadsersättning. Frestelsen att utvidga räddningstjänstens omfattning kan därmed vara överhängande. Räddningsverket bedömer ansökningar om ersättning och myndigheten har uppmärksammat brister i ersättningsystemet och dess strikta koppling till räddningstjänstbegreppet. Räddningsverket har hemställt hos Regeringen om en översyn av den statliga ersättningen.¹⁷⁵

Det militära stödets tillgänglighet varierar med en rad faktorer. Försvarets etablering i närområdet är en faktor som naturligtvis påverkar, framför allt med avseende på hur snabbt stödet kan finnas tillgängligt vid ett akut behov. De orter där det bedrivs värnpliktsutbildning i större omfattning eller där frivilligorganisationerna har ett starkt fäste är stödet lätt tillgängligt. I övriga orter krävs en förflyttning av resurser innan arbetet kan inledas vilket kräver framförhållning från beslutsfattare om stödet skall ges i rätt tid. Dessutom har enheter med lokal förankring en kännedom om, och i vissa fall en känsla för, området vilket höjer dugligheten.

En annan faktor som kan begränsa det militära stödets omfattning är personalens tillgänglighet över året. Med det värnpliktssystem som infördes 2006 kommer tillgängligheten av värnpliktiga över hela året att förbättras. Dock kommer fortsatt större övningar och viktiga utbildningsmoment att medföra att militär personal endast finns tillgänglig i begränsad omfattning. För hemvärdet och övriga frivilligförsvaret, är variationerna i tillgänglig personal betydligt mindre och variationen finns här snarast i perspektiv om flera år.

På varje enskilt utbildningsförband inom grundorganisationen kan de förbandstyper som utbildas från år till år även variera. Variationen rör främst resurser vad avser ledning, underhåll och sjukvård där insatsorganisationen inte kräver utbildning varje år. Följden blir att en del resurser endast finns tillgängliga med ett antal års intervall.

¹⁷⁵ *Regleringen av bidrag och ersättningar som belastar anslagen 7:2 och 7:3 inom utgiftsområde 6.* Karlstad: Räddningsverket, 2005. Tillgänglig via <http://www.srv.se>, hämtad 051020.

Slutsatsen kring det militära stödets tillgänglighet är således att det är stor vikt att den som kan tänkas påräkna stödet i förväg vet vilka begränsningar som finns. Genom att på årsbasis, eller oftare, se över tillgängligheten och förmågorna hos de militära styrkorna ges möjligheten att proaktivt nyttja resurserna. Dessutom är det av särskild vikt att beslutsfattare känner kapaciteten på sina resurser, både personellt och maskinellt. Det är inte tillräckligt lämna ut ett antal elverk vid ett elavbrott, utan målsättningen måste vara att över tiden kunna bidra elverk *inklusive* utbildning i handhavande, drivmedelförsörjning och tekniskt underhåll. På motsvarande sätt krävs att militär personal får stöd med att handha materiel från räddningstjänsten. För att uppnå effektivitet kan det vara skäl att blanda yrkeskategorier i tillfälligt sammansatta enheter.

Jämförelser med länder i vår närhet visar på såväl likheter som skillnader i hur den civil-militära samverkan är utformad. Samtliga undersökta länder ger utrymme för militärt stöd vid hantering av kriser, om än i varierande utsträckning. Likheter står att finna bland de skandinaviska länderna, med ett i huvudsak militärt försvar som anses utgöra en vital del av krishanteringsförmågan. Tyskland och Nederländerna har en starkare förmåga att civilt hantera kriser och katastrofer. De båda länderna har i högre utsträckning, än de skandinaviska, ett autonomt regionalt styre. Underlaget i jämförelsen är inte tillräckligt omfattande för att finna någon tydlig orsak till likheter och skillnader. Det tycks dock som att statskick, krigserfarenhet, personalförsörjningssystem samt medlemskap i NATO eller EU inte primärt påverkar utformningen av det militära stödet till samhället.

Vid de kriser där ett militärt stöd kan behövas kännetecknas ofta av att de är svårhanterade både i komplexitet och genom att krisförloppet är dynamiskt utan klara avgränsningar. Det kan därför vara svårt att på ett korrekt sätt förutse och planera för denna typ av insatser. Med hänsyn till tidigare genomförda insatser och vunna erfarenheter finns det fog för att militärt stöd utgör betydande del arbetet med att hantera kriser i samhället. Försvarsmakten är unik i fråga om tillgänglig personal och materiel. Dessutom finns det inom organisationen ett uttalat ledarskap och en tydlig rollfördelning. Genom ett aktivt förberedande arbete med en öppen relation mellan Försvarsmakten och den organisation som kan tänkas påräkna stödet kan den akut avhjälpande insatsen underlättas och skadeverkningarna reduceras.

Källförteckning

Litteratur

- Autere, J., *Eftersök av försvunnen person*. Växjö: Polisutbildningen, Växjö universitet, 2003. Tillgänglig via <http://www.vxu.se/polisutbildningen>, hämtad 050720.
- Budgetunderlag för 2005*. Stockholm: Försvarmakten, 2004. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.
- Budgetunderlag för 2006*. Stockholm: Försvarmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.
- Civildövsvarsförbundet 2004 i några snabba siffror*. Solna: Civildövsvarsförbundet, 2005. Tillgänglig via <http://www.civil.se>, hämtad 050917.
- Dahlberg, K-A., "Skogsbrandsläckning". *Sirenen*, Nr 4 2005. Karlstad: Räddningsverket.
- Efterforskning av försvunna personer*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen, 2000.
- En presentation av Polisen*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen, 2005.
- Erfarenheter av krishanteringsarbetet efter Gudrun*. Vällingby: Svenska kraftnät. Tillgänglig via <http://www.svk.se>, hämtad 050722.
- Flygräddningstjänstens krav på helikopterberedskap*. Göteborg: Luftfartsverket, 2004:1, 2003. Tillgänglig via <http://www.luftfartsstyrelsen.se>. Hämtad 050718.
- Föreskrifter (2005:4) om ändring i Försvarmaktens föreskrifter (FFS 2003:9) om verksamheten vid Försvarmakten (verksamhetsordning)*. Stockholm: Försvarmakten Författningssamling, 2005.
- Försvarmaktens föreskrifter (FFS 2002:7) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet*. Stockholm: Försvarmaktens Författningssamling.
- Försvarmakten Årsredovisning 2004*. Stockholm: Försvarmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050922.
- Generaldirektör och ställföreträdande chef för Försvarmakten*. Stockholm: Försvarsdepartementet, pressmeddelande 050630.
- Grunder för ledning: Generella principer för ledning av kommunala räddningsinsatser*. Karlstad: Räddningsverket, 1998.
- Hamilton, C., *Interpellation 2004/05:317*. Stockholm: Riksdagen, 2005. Tillgänglig via <http://www.riksdagen.se>. Hämtad 050714.
- Handbok för Försvarmaktens ledning, organisation och verksamhet i stort*. Stockholm: Försvarmakten, 2001.
- Hjert C., *Kommunledningen i stormens öga*. Stockholm: Svenska kommunförbundet, 2003. tillgänglig via <http://www.skl.se>, hämtad 051020.
- Håkansson, P., "Brandingenjörens operativa uppgifter – vilka är det?". *Bilagan*, nummer 3/2003. Lund:BIIF
- Häggström, M., "Översvämningar i Småland". *Väder och vatten*, juli 2004. Norrköping: SMHI.
- International CEP Handbook 2003*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2003.
- Kommunal räddningstjänst 2003: En lägesredovisning*. Karlstad: Räddningsverket: 2004.
- Konsekvenser för sjöräddningen av Riksdagens försvarsbeslut*. Norrköping: Sjöfartsverket, 2005.

Krisberedskap i kommunernas socialtjänst 2004. Stockholm: Socialstyrelsen, 2005. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se>, hämtad 050923.

Kustbevakningens räddningstjänstplan. Karlskrona: Kustbevakningen. Tillgänglig via <http://www.kustbevakningen.se>, hämtad 050719.

Kärnenergiberedskap. Karlstad: Räddningsverket, 2000.

Ljungkvist, E., *Oljesanering på Österlenkusten*. Ystad: Sydöstra Skånes Räddningstjänstförbund, 2003. Tillgänglig via <http://www.ystad.se>, hämtad 050704.

Magnusson, L., "RITS- Räddningsinsats till sjöss". *Bilagan*, nummer 1/2001. Lund: BIIF.

MD Order 06-161500 Förberedande order/hemställan inför eventuella skogsbränder/översvämningar sommaren 2005. Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

MD S slutrapport avseende FM stöd till samhället vid orkanen Gudrun, Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

MD S slutrapport avseende militärt stöd vid höga vattenflöden i Småland 2004-07-10—26. Göteborg: Försvarmakten, 2005 (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

MD S slutrapport avseende militärt stöd vid oljesanering sydöstra Skåne juni 2003. Göteborg: Försvarmakten, 2003 (MD S, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

Militärstrategisk doktrin. Stockholm: Försvarmakten, 2002.

Oberoende kommission för utvärdering av nationell krishanteringsförmåga med anledning av naturkatastrofen i Asien tillsätts. Stockholm: Finansdepartementet, pressmeddelande 050113.

Omstrukturering av Militärdistriktsorganisationen. Stockholm: Försvarmakten, 2005 (Försvarmakten, HKV, 107 85 Stockholm).

Program för flygräddningstjänsten. Göteborg: Luftfartsstyrelsen, 2005, Tillgänglig via <http://www.luftfartsstyrelsen.se>. Hämtad 050707.

Protokoll Beredskapssoldatavtal. Stockholm: Försvarmakten, 2005. Tillgänglig via <http://www.mil.se>, hämtad 050726.

Psykiskt och socialt omhändertagande vid stora olyckor och katastrofer. Allmänna råd 1991:2. Stockholm: Socialstyrelsen, 1999.

Rapport från Utrikesgruppen angående frågor om utrikesförvaltningen och dess roll i krishantering med internationell bakgrund. Stockholm: Kommissionen för utvärdering av nationell krishanteringsförmåga med anledning av naturkatastrofen i Asien, 2005. Tillgänglig via <http://www.katastrofkom.se>, hämtad 050715.

Rationaliseringar inom försvaret. Stockholm: Förvarsdepartementet, pressmeddelande 050602.

Regeringens proposition 2001/02:10. Fortsatt förnyelse av totalförsvaret. Stockholm: Förvarsdepartementet, 2001.

Regeringens proposition 2001/02:158. Samhällets säkerhet och beredskap. Stockholm: Förvarsdepartementet, 2002.

Regeringens proposition 2004/05:160. Avveckling av militärdistriktsorganisationen. Stockholm: Förvarsdepartementet, 2005.

Regeringens proposition 2004/05:5. Vårt framtida försvar. Stockholm: Förvarsdepartementet, 2004.

Regeringens skrivelse 1998/99:33. Beredskapen mot svåra påfrestningar på samhället i fredstid.
Stockholm: Försvarsdepartementet, 1998.

Regleringen av bidrag och ersättningar som belastar anslagen 7:2 och 7:3 inom utgiftsområde 6.
Karlstad: Räddningsverket, 2005. Tillgänglig via <http://www.srv.se>, hämtad 051020.

Riktlinjer- Medicinsk katastrofberedskap. Stockholm: Socialstyrelsen, 2003. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se>, hämtad 050923.

Räddningstjänsthandboken del 1. Räddningstjänster och samverkande organ. Karlstad: Räddningsverket, 1996.

Räddningstjänst i siffror 2003. Karlstad: Räddningsverket, 2004.

Rätt och fel i lumpen. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar. Tillgänglig via <http://www.psyccdef.se>, hämtad 051020.

Samhällets krisberedskap bygger på samarbete. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004.

S 1 utvärdering efter insatser i samband med stormen Gudrun 2005. Enköping: Försvarsmakten, 2005 (S 1, Box 920, 745 25 Enköping).

Sjöräddningen i Sverige. Norrköping: Sjöfartsverket. Tillgänglig via <http://www.sjofartsverket.se>, hämtad 050718. s. 5.

Statistikrapport 2004. Karlstad, Pliktverket, 2005. Tillgänglig via <http://www.pliktverket.se>, hämtad 050922.

Stenberg, E., "EU:s insatsstyrka bäddar för svensk yrkesarmé". *Dagens Nyheter*, 050317.

Storm: Krishantering i kommuner och landsting som drabbats av stormen Gudrun. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, 2005.

Stormen Gudrun- Konsekvenser för nätbolag och samhälle. Eskilstuna: Energimyndigheten, 2005.

Stöd från Försvarsmakten. Stockholm: Statens offentliga utredningar, SOU 2001:98, 2001.

Sveriges försvar- Broschyr om FM 2005. Stockholm: Försvarsmakten, 2005.

Säkerhet i en ny tid. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer, Säkerhets- och sårbarhetsutredningen SOU 2001:41, 2001.

Södra militärdistriktets plan för stöd till samhället. Göteborg: Försvarsmakten, 2004. (Södra militärdistriktet, Box 5155, 426 05 Västra Frölunda).

Trossamfundens medverkan i krishantering. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2004.

Uppdrag till Räddningsverket inför ökad risk för skogsbränder efter stormen. Stockholm: Försvarsdepartementet, pressmeddelande 050519.

Utvärdering av krishanteringsarbetet efter orkanen GUDRUN i Kronobergs län vintern 2005. Växjö: Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2005. Tillgänglig via <http://www.g.lst.se>, hämtad 050801.

Verksamhetsuppdrag för 2005 och (prel) för 2006 samt inriktning av verksamhet för 2007, uppslag 6.18.. Stockholm: Försvarsmakten. (Försvarsmakten, HKV, 107 85 Stockholm).

Vårt framtida försvar- försvarspolitisk inriktning 2005-2007, sammanfattning. Stockholm: Regeringskansliet, Regeringens proposition 2004/05:5.

Årsredovisning 2004, Vällingby: Svenska Kraftnät. Tillgänglig via <http://www.svk.se>, hämtad 050722.

"Åtgärder för att förebygga skogsbränder". *Aktuellt från Räddningsverket*, Nr. 2 2005. Karlstad: Räddningsverket

Överenskommelse mellan Affärsverket Svenska Kraftnät och Försvarmakten avseende stöd till elförsörjningen i fred. Stockholm: Försvarmakten, 2000 (Försvarmakten HKV, 107 85 Stockholm).

Översvämningar sommaren 2004. Karlstad: Räddningsverket, 2004.

Lagar och förordningar

Förordning (1994:523) om förmåner till frivilliga. Stockholm: SFS.

Förordning (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet. Stockholm: SFS.

Förordning (1996:927) med bestämmelser för Försvarmaktens personal. Stockholm: SFS.

Förordning (1997:147) om förmåner till hemvärnsmän. Stockholm: SFS.

Förordning (2000:555) med instruktion för Försvarmakten. Stockholm: SFS.

Förordning (2002:472) om åtgärder för fredstida krishantering och höjd beredskap. Stockholm: SFS.

Förordning (2002:864) med länsstyrelseinstruktion. Stockholm: SFS.

Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor. Stockholm: SFS

Hemvärnsförordning (1997:146). Stockholm: SFS.

Lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap. Stockholm, SFS

Lag (1994:1809) om totalförsvaretsplikt. Stockholm: SFS.

Lag (2002:833) om extraordinära händelser i fredstid hos kommuner och landsting. Stockholm: SFS.

Lag (2003:778) om skydd mot olyckor. Stockholm: SFS.

Internet

<http://www.cifro.se>, 050719.

<http://www.hemvarnet.mil.se>, 050727.

<http://www.kustbevakningen.se>, 050719.

<http://www.mil.se>, 050726.

<http://www.norrlandsflyg.se>, 050719.

<http://www.skyddsstatet.se>, 051013.

<http://www.sosalarm.se>, 051020.

<http://www.ssr.se>, 050719.

<http://www.svk.se>, <http://www.400000volt.nu>, 050916.

Index över förkortningar

ARCC: Aeronautical Rescue Coordination Center	31, 32	NBF: Nätverksbaserat försvar	38
ELT: Emergency Locator Transmitter	30	NBG: Nordic Battle Group	40, 41
FB: Försvarsbeslut	37, 39, 41	OPE: Operativa enheten	8, 39, 48, 68
FM: Försvarsmakten	7, 8, 37, 39, 40, 46, 48, 55, 56, 57, 59, 67	PIC: Polisinsatschef	35
FMLOG: Försvarsmaktens logistik	40, 46	POSOM: Psykologiskt och socialt omhändertagande	49, 50
FOS: Frivilliga försvarsorganisationers samarbetskommitté	43	RAKEL: Radiokommunikation för rationell ledning	51, 52, 60
FRG: Frivillig resursgrupp	43	RITS: Räddningsinsats till sjöss	33, 34
FRÄD: Flygräddning (militär), se även SAR	31, 32	SAR: Search and Rescue (civil), se även FRÄD	33
GRO: Grundorganisationen	39	SKI: Statens kärnkraftsinspektion	35
GU: Grundutbildning	41	SOU: Statens offentliga utredningar	17, 24, 46, 63, 73
KBM: Krisberedskapsmyndigheten	50, 51, 53, 60	SRR: Svensk räddningsregion	30
LSO: Lag om skydd mot olyckor	15, 16, 18, 27, 55, 58	SSI: Statens strålskyddsinstitut	35
MD: Militärdistrikt	8, 39, 45, 46, 48, 56, 57, 58, 59, 60, 62	SSK: Södra Skånska gruppen	59
MIC: Militär insatschef, även Monitoring & Informations Centre	46, 56, 59	SÖRF: Sydöstra Skånes Räddningstjänstförbund	58, 59, 60
MRCC: Maritime Rescue Coordination Center	32	TETRA: Terrestrial Trunked Radio	52
MSO: Managing Search Operations	36	VB: Vakthavande befäl, vakthavande beslutsfattare	45
		ÖB: Överbefälhavaren	37, 39

Bilaga 1: Frivilliga försvarsorganisationer

De frivilliga försvarsorganisationerna utgörs, enligt förordning 1994: 524, av:

- Centralförbundet för befälsutbildning¹
- Flygfältsingenjörsföreningarna
- Flygvapenfrivilligas riksförbund
- Frivilliga automobilkårens riksförbund¹
- Frivilliga flygkåren¹
- Frivilliga motorcykelkårens riksförbund¹
- Frivilliga radioorganisationen¹
- Frivilliga skytterörelsen
- Försvarets personaltjänstförbund
- Svenska blå stjärnan¹
- Föreningen svenska röda korset i fråga om medverkan i totalförsvarets sjukvård och i verksamheten för civilbefolkningens skydd i krig¹
- Riksförbundet Sveriges lottakårer¹
- Sjövärnskårens riksförbund
- Svenska brukshundklubben¹
- Svenska fallskärmsförbundet
- Svenska pistolskytteförbundet
- Svenska sportskytteförbundet
- Sveriges civilförsvarsförbund¹
- Sveriges kvinnliga bilkårens riksförbund¹

samt i fråga om frivillig befälsutbildning

- Hemvärnsbefälets riksförbund
- Förbundet Sveriges reservofficerare
- Svenska Flottans reservofficersförbund
- Svenska värnpliktsofficersförbundet.

¹ Erhåller organisationsstöd från Krisberedskapsmyndigheten.

Bilaga 2: Samverkansansvariga myndigheter enligt förordning 2002:472

Samverkansområde	Myndighet
Teknisk infrastruktur	Affärsverket svenska kraftnät
	Elsäkerhetsverket
	Krisberedskapsmyndigheten
	Livsmedelsverket
	Post- och telestyrelsen
	Statens energimyndighet
	Statens kärnkraftsinspektion
Transporter	Banverket
	Luftfartsstyrelsen
	Sjöfartsverket
	Vägverket
Spridning av allvarliga smittämnen, giftiga kemikalier och radioaktiva ämnen	Kustbevakningen
	Livsmedelsverket
	Rikspolisstyrelsen
	Smittskyddsinstitutet
	Socialstyrelsen
	Statens jordbruksverk
	Statens kärnkraftsinspektion
	Statens räddningsverk
	Statens strålskyddsinstitut
	Statens veterinärmedicinska anstalt
Tullverket	
Ekonomisk säkerhet	Arbetsmarknadsstyrelsen
	Ekonomistyrningsverket
	Finansinspektionen
	Försäkringskassan
	Riksgäldskontoret
	Skatteverket
	Statens energimyndighet
	Statens jordbruksverk
	Tullverket
Verket för näringslivsutveckling	
Områdesvis samordning, samverkan och information	Ekonomistyrningsverket
	Krisberedskapsmyndigheten
	Lantmäteriverket
	Länsstyrelserna
	Skatteverket
	Statistiska centralbyrån
	Styrelsen för psykologiskt försvar

Skydd, undsättning och vård	Kustbevakningen
	Luffartsstyrelsen
	Migrationsverket
	Rikspolisstyrelsen
	Sjöfartsverket
	Socialstyrelsen
	Statens räddningsverk
	Statens strålskyddsinstitut
	Tullverket

Bilaga 3: Försvarsmaktens enheter 2006

Försvarsmakten svarar för följande ledningsresurser, utbildningsförband och skolor år 2006.

Ledning	HKV	Högkvarteret	Stockholm
	MDN	Norra militärdistriktet	Boden
	MDM	Mellersta militärdistriktet	Strängnäs
	MDS	Södra militärdistriktet	Göteborg
Armén	A 9	Artilleriregementet	Boden
	I 19	Norrbottens regemente	Boden
	Ing 2	Göta ingenjörregemente	Eksjö
	K 3	Livregementets husarer	Karlsborg
	LG	Livgardet	Kungsängen
	Lv 6	Luftvärnsregementet	Halmstad
	P 4	Skaraborgsregemente	Skövde
	P 7	Södra skånska regementet	Revinge
	S 1	Upplands regemente	Enköping
	T 2	Göta trängregemente	Skövde
Marinen	MarinB	Marinbasen	Karlskrona
	SSS	Sjöstridsskolan	Karlskrona
	1. ubflj	Första ubåtsflottiljen	Karlskrona
	3. sjöstridsflj	Tredje sjöstridsflottiljen	Karlskrona
	4. sjöstridsflj	Fjärde sjöstridsflottiljen	Berga/Muskö
	Amf 1	Amfibieregementet	Berga/Muskö
Flygvapnet	F 7	Skaraborgsflygflottilj	Såtenäs
	F 17	Blekinge flygflottilj	Ronneby
	F 21	Norrbottens flygflottilj	Luleå
	LSS	Luftstridsskolan	Uppsala
	hkpflj	Helikopterflottiljen	Linköping
Skolor	MHS K	Militärhögskolan Karlberg	Solna
	MHS H	Militärhögskolan Halmstad	Halmstad
	MSS	Markstridsskolan	Skövde
	SSS	Sjöstridsskolan	Karlsborg
	LSS	Luftstridsskolan	Uppsala
	FMTS	Försvarsmaktens tekniska skola	Halmstad
	SWEDEC	Totalförsvarets ammunition- och minröjningscentrum	Eksjö
	SkyddC	Totalförsvarets skyddscentrum	Umeå
	FMUndSäkC	Försvarsmaktens underrättelse- och säkerhetscentrum	Uppsala
	FSC	Försvarsmaktens sjukvårdscentrum	Göteborg
	HvSS	Hemvärnets stridsskola	Vällinge

